

Statement of Account

*Rec'd
1/10/96
g 11:00 am*

Client:
Herman T. Guerrero
Chairman
Post Con-Con Committee
Caller Box 10007
Saipan, MP 96950

Date:
January 10, 1996

-

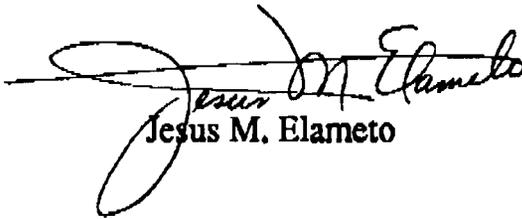
Services:

Cost:

Translation Services of the proposed amendments to the
CNMI Constitution, ballots and other materials.

Second Payment

\$2,850.00

Jesus M. Elameto

Prepared by: *J. Rabauzman*

Date: *12/31/95*

Siiwel Kka Deligadool Ailuwal CON CON RE
BWUNGIW FENGELLI

Awtol I: Bwungul Aramas

Táilil 1: Esóór siiwel

Táilil 1: Allégh-kka Re Apili: Ese mweiti ngeli ebwe ayorátá allégh-kka ebwe ariyáli aramas igha ese aweewe mo, allégh-kka ebwe ariyáli sefáliir féfféér kewe atakkaló, allégh-ka ebwe atoropa sefangi féfféér-kka abwungáaló pollúl, me allégh-kka ebwe aighiwló kkol Falawasch reel sów-safei.

Táilil 2: Esóór siiwel

Táilil 2: Lughulugh, Allégh, Iisch, Schuulap: Ese mweiti ngeli ebwe ayorátá allégh-kka ebwe pilei ééw lughulugh, allégh, iisch, schuulap, meigha aramas rebwe iisch ngeli schóól lemelem bwulul ebwe attaffa bwungul milikka esefil.

Táilil 3: Esóór siiwel

Táilil 3: Ghut Me Amwaschi: Ammwelil aramas aal lollo llól imwal me alongal schei schawaral nge ese tongáli rebwe amwaschisengi:

- a) Ese mweitingeli rebwe ghutta me amwaschi eschai aramas ngere esóór tilighiyal allet sengi imwal alellet (koti).
- b) Ese mweitingeli ebwe yoor ééw makkáát (means of surveillance) ngere esóór tiliighiyal allet sengi imwal alellet (koti).
- c) Aramas ye esefil aar amwaschi me ghuputi nge eyoor bwungul ebwe schunguwa schóól lemelem efaisúl schagh towowul mellól aweeweel allégh.

Táilil 4: Esóór siiwel

Táilil 4: Alelletal Féfféér Allééw: Lóll alongal alelletal féfféér allééw eyoor bwungukka ese mmwel ebwe tepengi:

- a) Malleretipitá wóól bwe eféfféér allééw nge eyoor bwungul bwe ebwe yoor schóól sesselil, ngere e toolong llól imwal fótágh, e bwal yoor bwungul bwe rebwe sáliti llól alongal aal alellet sefal.
- b) Malle retipitá wóól nge eyoor filal bwe ebwe yoor schóól bwáritáál affayangawal me eyoor bwungul bwe eppwal woor schóól alillisil.
- c) Malle retipitá wóól nge ese mmwel bwe rebwe angimaw ngeli llól mille ebwe affayéngaw reel.
- d) Malle retipitá wóól nge rebwe ghuttchiwle alelletal mellól imwal alellet (koti).
- e) Ese toongeli rebwe apiyowtá alelletal eschai aramas faal ruwoow llól ééw-schagh féfféér allééw.
- f) Ese toongeli bwe rebwe ghi atchowwaló ghowul sessel (bail).
- g) Ese toongeli bwe rebwe ghi atchowwaló ariya (mutta).
- h) Ese toongeli bwe rebwe ayorátá appetegh tchow kka e allééw.
- i) Ese mweitingáli appetaghil liimalau llól aramas.
- j) Aramas kka faal seeigh me waluuw (18) ráágh eyoor bwungur llól alongal alelletal féfféér allééw me llól imwal appet.

Táílil 5: Esóór siiwel.

Táílil 6: Esóór siiwel

Táílil 7: Ebwe siiwelló tapalal kkepas ye sulalu bwe ebwe toolong bwe "inaanwo sulalu fa". E weewe schagh sulaluul U.S. Navy, Army, Marine, Coarse Guard me ngere Air force.

Táílil 8: Esóór siiwel.

Táílil 9: Aúwló maamaawal Sów-bwung reel rebwe aweewei ngere rebwe ayoora akkeschelóól peirághil bwóóm (atomic bomb) llólsáát. Aúwló Sów-bwung reel rebwe aweewei tchoronggol angaang me makina kka re yááyá reel angaang.

Táílil 10: Esóór siiwel.

Táílil 11 nge aruwowwal CON CON re ayoora bwe ebwe yoor maas ammwelal aramas mellól imwal mereel ngawal fféfféér. Diligadool CON CON ye ighila raa bwughi Táílil 11 yeel nge raa atowowu alangal autol. Raa bwungiw fengelli bwe Sów-bwung mille ebwe ayoora alléghil ese ffil bwe ebwe lo llól allégh lapalappal Commonwealth.

Táílil 11 iwe fasúl nge ayoora ammwelal aramas ye e yóós reel fféér nngaw nge emmwel ebwe tingóór bwe rebwe abwóssu lappal mille alléghil Commonwealth e ayoora. Nge abwóós yeel nge ebwe yoor aweeweel reel ngere rebwe atowowu ngere fitoow ráágh rebwe ngallei aramas we e fefféér nngaaw.

Táílil 11 e bwal siweli Táílil 12 reel rebwe ammwela alangal masamasal melawal aramas. (E ffe milleel.)

Táílil 12 reel lliil malaghól (abortion) nge raa atowowu alangal.

Lliil Malaghól (Abortion): Ese mmwel rebwe bwal fféeri milleel llól alléghil Commonwealth.

Táílil 5: Welewelil Táílil Allégh: Ese mweitingeli rebwe mweitisáangi malawal meschereghil, me eyoral (schawaral) eschai aramas ngere saabw sengi welewelil táílil allégh.

Táílil 6: Bwung Ééw: Ese mweitingáli ebwe yoortá aiyegh lefiléér aramas bwe rebwe bwung ééwló schagh lóll allégh.

Ese mweitingeli rebwe mweti sengi ghilammweiyal eschai aramas bwele reel tappal, maghamaghil, lughulughul, ppobwul táílil, me táílil me ewe.

Táílil 7: Amalamalor Sów-mówul: Llól atol schighar llól mówul ese mweitingeli eschai Sów-mówul bwe ebwe malalong llól imwal eschai ngere saabw sengi letipal Sów-Imw, mellól atol mówul ngere saabw sengi aweeweel allégh.

Táílil 8: Sów-awwel Llól Abwung (Jury): E mweitingáliir sów-bwung rebwe ayoráátá aweeweel abwung ye Sów-awwel (Jury) rebwe bwungiw fengelli llól alongal alelletal féfféér alléw.

Táílil 9: Limifischil Bwulei: Eyoor bwungul aramas igha ebwe lo llól bwulei ye e limifisch me ebwa.

Táílil 10: (Privacy): Bwungul aramas reel aal mengemeng me féfféér wóól falúw.

Táílil 11: Malawal Aramas Mewóll Falúw (Life). Sibwe ira bwe igha reláál laili mweieló tufeyyil aramas we mewóól falúw nge rebwe awóóy me ammwela mellól alléghil Commonwealth ye Sów-bwung rebwe ayoora.

**Aweeweel Siiwel Mellól
Tipeer Deligadool Ailuwal
CON CON**

**(Aruwowwal Siiwel #2)
AWTOL II: Sów-bwung**

Táílil 1: Esóór siiwel

Táílil 1: Mamaawal Sów-bwung: Mamaawal sów-bwung mellól Commonwealth nge ebwe mweitengeli alongal scheey allégh nge ebwe longáli sów-bwung mellól téél wóól Marianas llól Commonwealth ye ebwe yoor sów-bwungul Iimw Wóól (Senate) me sów-bwungul Iimw faal (House).

Táílil 2(a) Rebwe siiwel lapper Sów-bwung me Iimw Wóól (Senate) bwe ebwe oloow (6) esóbw tiwoow (9).

Táílil 2: Autol Sów-bwung Iimw Wóól (Senate):

a) Iimw Wóól (Senate) nge rebwe olomal (6); nge ruschay rebwe afeliir reer towap. Ghommwal bwuleyil bwotasion nge ebwe Luuta (Rota), aruwowwal nge ebwe Tchúliyól (Tinian) me Iiwal (Agiuguan), me aluwwal nge Seipél (Saipan) me Isla kka Afeng (Northern Islands). Iimw Wóól (Senate) nge ebwe sóbwosóbwól bwe ebwe toowow nge aa waaluwló lapper Sów-bwung. Schóól Isla kka Afeng nge ebwe lo bwe afawawul bwuleyil bwotasion. Nge ebwe ghowló mwo eew sangaras aramasal ikkaa aa mmwel rebwele affil iyo ye ebwe Gobietno ngere Sów-bwung.

Táílil 2(c): Re kke awela siiwel mellól aweeweel affil ye eláál takkaló. (Iyeel fasúl Táílil 2(b)).

b) Aruschayil Gobietno mille ebwe suughi miting Iimw Wóól ngere rebwe láál kke afeli iyo mille ebwe ghal suughi miting nge ebwe toolong schagh leyir Sów-bwung le bwoota ngere yoor ti ese mmwel rebwe afeli iyo ebwe ganna reel bwotasionnol Presidentiil Iimw Wóól.

Táílil 2(d): Atolongei autol Sów-bwung bwe ebwe U.S. citizen ngere ebwe schóól Sów-bwung. (Fasúl Táílil 2(c) me Táílil 2(d) nge re aschufengelliir.)

c) Lááláyil aar angaang Sów-bwung me Iimw Wóól nge ebwe faawu ráágh.

Táílil 3(a): Siiwel lappeer Sów-bwung mellól Iimw Faal bwe ebwele seeigh me eluuw nge esóbw seeigh me waluuw lo; me aghissighissitiw lappeer Sów-bwung bweesóbw luuló seeigh me limoow, saabw ruweigh iwe re fasúl tipili mesamwal.

d) Sów-bwung nge ebwe U.S. citizenship me aa mmwel ebwe affil (bwoota) llól Commonwealth, ebwe ruweigh me limoow (25) rághil, me ebwe limoow (5) ráágh aal lo bwe ii igha schagh e toolong bwe Sów-bwung schóól Commonwealth.

Táílil 3(b): Siiwel aweeweel affilil Sówbwungul Iimw Faal bwe ebwele bwotasion-nal towap. Ayoora leliyer schóól isla ye afeng ngere aa ghowló numerool schóól bwotadood ye e weewe me Sów-bwung kka akkáschay, e weewe schagh Scipél, Luuta me Tchúliyól.

Táílil 3: Autol Sów-bwungul Iimw Faal (House):

a) Sów-bwungul Iimw Faal (House) nge rebwe seeigh me eleschai (13), nge seeigh me eschai (11) rebwe afilir me wóól Seipél me téé kka efang, eschai rebwe afili me Luuta, me eschai sengi Tchúliyól me Iiwal. Sów-bwungul Iimw Faal (House) nge emmwel rebwe lapala schóól nge esóbw lap sengi seeigh me limoow (15). Lááyáyil yaar rebwe sów-bwungul Iimw Faal llól aar angaang (House) nge ebwe ruwoow (2) ráágh.

Táílil 3(c): Siweliló lááyil aar angaang Sów-bwung bwe esóbw ruwoow ráágh bwe ebwele faawu ráágh reel aar angaang llól Iimw Faal (House).

b) Bwelle rebwe affilil sów-bwungul Iimw Faal (House) me Luuta ebwe eimweiló bwe ééw sóóbw. Tchúliyól me Iiwal ebwe ééw sóóbw nge Seipél me téé kka efangil nge ebwe yoor oloow (6) sóóbw. Sów-bwung emmwel rebwe siwili lappal (number) me iyalil sabwol affil ngare schagh re attabwei Táílil 4, mellól ówtol yeel. Ngare aramasal téé kka efangil Seipél a weewe fengal soghur aramasal me ngare elap sengi lapal aramas iye mellól ééw Téé ye, iwe ebwe yoor Sów-bwungul me llól Iimw Faal (House), nge emmwel ebwele bwáá bwe ééw sóóbw affil me emmwel rebwele bwal afili eschai bwe aar Sów-bwung mellól Iimw Faal.

c) Ebwele faawu ráágh lááláyil Sów-bwung rebwe lo llól Iimw Faal (House).

Táílil 3(d): Atolongei U.S. citizenship reel ngere ebwe mmwel le toolong Sów-bwung. (Milleel nge e lo mwo Táílil 3(c) me Táílil 3(d) nge ighila nge raa aschufengelliir.

Táílil 4(a): Asiwló aweeweel ghilghilil bwuleyil bwotasion me Seipél bwe ese nesesariyo lo. Bwotasion ebwele lo towlap saabw llól sóóbw me sóóbw. Ebwele ghitighittitiw ssowur Sów-bwung nge ebwe bwal lo schagh aschai sów-bwung me Luuta me aschai me Tchúliyól.

Táílil 4(b): Milleel nge ebwe abwáánló meeta Supreme Court emmwel e fééri ngere ese mmwel Sów-bwung me Gobietno rebwe ammwela Táílil 4(b).

Táílil 5(a): Allégh yeel e kke tingóór Sów-bwung me Iimw Wóól me bwal Iimw Faal rebwe yélegh reel aweeweel alléghil tingóórol selaapil abwóós, akkapéél lappal selaapil Commonwealth ye alangal gasto nge ebwe lo llól alléghil tingóórol selaapi. Nge ese mmwello ebwe bwal yoor alléghil tingóórol selaapi ngere esóór allégh.

Táílil 5(b) Esóór siiwel.

Táílil 5(c): Rebwe ayoora allégh bwe alangal tingóórol allégh ye remengitá nge rebwe areghi falruwoow llól Imwal Wóól (Senate) me Faal (House) nge esóbw weewe fengel rállil igha rebwe areghi mellól Sów-bwung kka ruwoow. Ebwe émweló schagh rállil.

Táílil 5(d): Esóór siiwel.

Fasúl Táílil 6 reel bwungiir Sów-bwung nge raa atowowu alangal. Raa ayoora Táílil 6 yeel ye aa sór siiweló.

d) Sów-bwung nge ebwe U.S. Citizen, aa mmwel ebwe bwoota, aa ghoola ruweeigh me eew ráághil, nge ebwe schóól Commonwealth (domiciled) eluuw ráágh igha rebwele bwotááli. Emmwel alléghúl Commonwealth ebwe maas afaff.

Táílil 4: Siwilil Lapal Sów-bwung Llól Seeigh Ráágh:

a) Llól alongal seeigh (10) ráágh, me ebwughiw-ruweigh (120) ráál igha schagh etakkló páápáál aramas (census) mellól Commonwealth nge Sów-bwung ebwele amwuri ghilghilil bwuleyil bwotasioneer aramas. Ghilghilil yeel nge ebwe ngalleer Sów-bwung aweeweel mille ebwe ghissighissitiw lappeer Sów-bwung me Seipél nge ebwe aschai schagh Sów-bwung me Luuta me bwal Tchúliyól.

b) Ngere Sów-bwung rese atabwei 4(a) nge Gobietno ebwe fééri ghilghilil yeel llól ebweghiw ruweigh (120) ráál ngere aa luuló atol Sów-bwung rebwe fééri anganngal 4(a). Ebwe bwal atabwei e faisúl aal féér allégh llól Commonwealth Register. Ebwe bwal ngalleer aramas bwe rebwe palawali Gobietno ngere eyoor meeta ye rese afaschi mereel allégh yeel. Ngere ese mmwel Gobietno bwe eyoor allégh ye rese atabwei nge Koti mille emmwel ngeli ebwe bwal fééri meeta gobietno ebwe fééri.

Táílil 5: Fférúl Allégh:

a) Tingórol iletíl selaapi me atootoolongol selaapi nge ebwe lo ngali Iimw Faal (House of Representatives). Alongal tingóórol allégh nge ebwe lo ngali inaamwo ngere Iimw Wóól ngare Iimw Faal (Senate or House).

b) Yééw schagh tingór rebwe mengi llól ééw schúl tingóór (bill) emweiló ngere tingórol iletíl selaapi ngere reel rebwe ówta sefali allégh, tingórol selaapi, rebwe kapasaghali schágh reel selaapi. Sów-bwung rebwe atabwei Táílil ye (4) nge esappwal toolong ngere fitilong yaal aweeweé Sów-aweewel.

c) Sów-bwung ese mmwel rebwe bwungúw ééw allégh ngere esóór tingórol allégh (bill). Esóór tingórol allégh iye rebwe bwungúw ngere ese towlap retipali (majoria) me llól Iimw Wóól me Iimw Faal.

d) Sów-bwung ese mmwel rebwe ayoora allégh ye ebwe ssogholó schóól lughul kka reláál tooto Seipél ngere Commonwealth, schókkewe schagh re fasúl lo ye re aweewei llól ppol (Covenant) Táílil 506 (c).

Alléghil Sóóbw: Allégh kka e mwetngeli eew sóbwol bwotasion nge emmwel Sów-bwung ngere aramasal sóóbw rebwe ayoora ngere maas kki esóbw aramasal sóóbw we re bwootali bwe ebwe yoor allégh we. Emmwel re fééri milleel mellól Autol IX, Tálil I ngere ebwe bwal mmwel reel allégh kka e toowow mereel Maghalayi llól autol VI Tálil 3(c) ngere reer Depattamentool

Tálil 6(a): Allégh yeel nge e akkuléw Gobietno bwe ebwe asefáililó allégh ye Sów-bwung e liiló (vetoed) llól limirál, rállil angaang schagh mille e páápáá llól limirál yeel. (Sibwe ira fasúl Tálil 7(a).)

Tálil 6(b): Esóór siiwel. (Sibwe ira fasúl Tálil 7(c).)

Tálil 6(c): Esóór siiwel. (Sibwe ira fasúl Tálil 7(d).)

Tálil 6(d): Esóór siiwel (Fasúl Tálil 7(d).)

Tálil 7: E aschufengelli alangal aweeweel atowowul Samwolul Falúw (Gobietno) bwe ebwe eew schagh bwulei me autol alléghil ebwe weewe fengel. (Milleel nge fasúl Tálil 8.)

Tálil 8: Allégh e kke aweewei bwe alangal sóórlóol aramasal mellól Iimw Wóól (Senate) me Iimw Faal (House) nge rebwe atolongei aramas ye ebwe siwili nge rebwe ayoora atol ye emmwel Sów-lemelem (Governor) ebwe ayoora affil. (Milleel nge fasúl Tálil 9.)

Tálil 6: Yaal Maghuttughut Sów-lemelem Reel Allégh:

a) Alongal tingóórol allégh (bill) ebwe iisch ital samwolul Iimw iye ebweletá allégh llól me iye. Ngere tingóórol allégh (bill) emwet ngéli sów-lemelem nge ebwe iischi ital bwe ebwe bwááló tingóórol allégh we bwe ééw allégh. Ngere sów-lemelem ese iischi ital iwe ese bwungúw, nge ebwe asefááli ngéliir sów-bwung fengal bwulul meeta ese bwung reel. Emmwel sów-lemelem esóóbw bwungúw (veto) ééw me ngere eghus me llól tingóórol allégh (bill) rel iletil selaapi nge emmwel ebwe abwungúw akkááw.

b) Sów-lemelem e yoor 20 rállil yaal ebwe mengi tingóórol allégh reel selaapi me fáyegh (40) ráál reel akkááw tingóórol tilighiyal allégh. Ngare sów-lemelem ese bwungúw me ngare ese aweewee wól tilighiyal allégh llól ráál kka re ngalei, emmwel tilighiwe bwungló ebwe bwáá ééw allégh.

c) Tilighiyal tingóór me tilighiyal allégh kka sów-lemelem ese alleta ebwe assefal ngéliir sów-bwung bwe rebwe bwal aweewe wól. Ngare ruuwow ilet llól eluuw schóól sów-bwungul Iimw Faal me Iimw Weiláng retipáli, iwe tiliighil tingóór me tilighiyal allégh we ebwele bwungló bwe ééw allégh lap.

d) Alléghil tingórol selaapi ngere meeta tingóór reel peighil selaapi, ngere bwulasyiol gobietno, re ayooralong llól affilil towlap ngere re ayoora llól aruwowwal Lunis llól maram ye Enero reel ráágh mwu eew, nge esóór apital ngere saabw bwotasionnul imwal Sów-bwung wóól me faal. Sów-bwung kkaal nge ebwe maas kki esóbw bwotasionnul meeta allégh ye ebwe aweewee.

Tálil 7: Atowowul: Emweiti ngeliir sów-bwung bwe rebwe atowowur samólul sów-lemelem me Iimwal aletetil Commonwealth, efaisúl schagh Ówtol Schulappal Aweewel Allégh. Iimw Faal reel sów-bwung e mmwel rebwe bweliu tilighil atowow ngere ruwoow eluuw ilet me réér sów-bwung retipali. Sów-bwungul Iimw Wóól mille e mmwel rebwe futghililó ngere retipali.

Tálil 8: Sóórlóol Aramasal: Ngere rese ghaulo aramasal sów-bwung ebwe yoor ééw affilital sów-bwung ngere esóóbw me sengi esóbw rese atakkala libwal aar angaang. Ngáre libwal llól jaar angaang eghititiw sengi esóbw aramasal, iwe sów-lemelem ebwe fili me leyiir schóó kkewe rese tootá me llól affil we e ghomw, ebwe afili aramas we elang affilil me leyir schóó kkewe rese tootá, ngere aramas we refili ese tipali, iwe e mmwel eschai ebwe affilita mellól sóóbw.

Tálil 9: E ayoorá meeta ye rebwe atabwei reel rebwe féeri sesserel abwóssuur schóól anganngal Gobietno reel mille e toowow me Depattamentool Commerce ye re ghal ira bwe price index.

Tálil 9: Abwóós: Abwóósur sów-bwung nge waluuw (8) sangaras dóla llól ééw ráágh me bwal akkááw abwóós kka rebwe ayoorátá mellól allégh. Abwóósul sów-bwung e mmwel ebwe siiwel, nge e sóóbwal lapló mmwal faal ééw (1) llól faawu (4) ráágh, me ngere schagh tingóórer schóól afalafal (Advisory Commission) iye rebwe ayorátá ngere ilall tingóórol allégh, bwe rebwe ghutta me tingóór alongal abwóós reel Commonwealth, reel sów-lemelem, sów-bwung, me sów-aweelwel. E sóóbwal yoor siiwelil abwóós rebwe ayoorátá me abwungiw selaapiyal nge e lap sengi selaapi iye e yoor efaisúl schagh yaar schungi merel yaar ghutta mellól maghutughutul meleo (composite prize index), mellól ráálil aighughul yaar ayorátá abwóós. Ese mweiti ngeli sów-bwung rebwe alapatá abwóósur.

Tálil 10: Esóór siiwel. (Milleel nge fasúl Tálil 11.)

Tálil 10: Akkáu Angaanngal Lemelem: Esóór sów-bwung iye e mmwel ebwe fiti, toolong, tabwei ééw leliyel angaanngal mellól Commonwealth, me bwal llól schóól afalafal (Advisory Commission), ééw schu, ééw yélagh iye re ayoorátá mellól Schúlappal Aweewel Allégh yeel me bwal allégh llól Commonwealth.

Tálil 11: Esóór siiwel. (Milleel nge fasúl 12.)

Tálil 11: Pilipil: Sów-bwung ese mmwel rebwe aiyeghi alongal mille e ischi me e ira llól limwal sów-bwung, me ese mmwel rebwe (arestali) subwuri rel yaal mweteti me mwete sengi limwal sów-bwung, ngere schagh efféfféer ngáwa lemelem, me e ngááw kapasal mellól ghilamwei.

Tálil 12: Esóór siiwel. (Milleel nge fasúl 13.)

Tálil 12: Aschúúschú: Sów-bwung rebwe aschuschu bwe rebwe afila leyiiir llól aruwoowal Lunes llól Enero, mwiril schagh ráálil yaar towlap affil, iye sów-bwung re ayoorátá, nge rebwe schú llól saabw sóóbwalóól aar lo ruwoow (2) ráágh. Ééw iimw me yaar schu, iye re ayoorátá mellól yaar allégh me aweewe, me e mmwel re ppwal schúúlap llól akkááw ráál ngere Samwolul sów-bwung me sów-lemelem ebwal faffai. Sów-bwung rebwe aweewe wóól bungul faffai we.

Tálil 13(a): Siweliló lappal bwooto ye ngere ebwe ammweliló aschai Sów-bwung ngere ebwe eluuw ilet llól faawu. Sibwe ira ighila nge rebwe siweliló milleel bwe ebwele ruwoow ilet llól eluuw. Ayoorá mille ebwe kkeyyil aar ammweliiló Sów-bwung ye e fféiri alléghúl Commonwealth. (Fasúl Tálil 14(a).)

Tálil 13: Afilifilil (Organization) Me Aweewel:

a) Ééw me ééw limwal sów-bwung rebwe aweewe llól filal me bwángiir (qualification) me bwal iir mille e mmwel rebwe mweti ngeli sów-aweelwel reel alonger schóól kka re angingi lughur. Llól ééw me ééw limwal sów-bwung mille e mmwel rebwe apasaaghali schóól kka rese tooto llól aar schúú, féfféerur schóólowar, ammwalila schóólowar reel yaal féfféer ngááw ngeli lemelem, e atayi ghulamwei, me bwal, féeri yaar allégh me aweewe.

Tálil 13(b): Esóór siiwel. (Milleel nge fasúl 14 (b).)

b) Ééw me ééw limwal sów-bwung nge ebwe afeli eschai yaar samwol llól yaar yélagh bwe e mmwel rebwe fféer yaar angaanngal, me rebwe ayoorátá yaar bwungul aweewe. Ééw me ééw limwal sów-bwung rebwe tingóór me ayoorá tilighiyal tooto (attendance) me schóól abwáritál (testigo) me bwal ayoorá tilighil affata, schóól sów-bwung ngere ééw yélaghiir (comite) sów-bwung rebwe ayoorá tilighil yaar maghutughut llól alongal ráálil yaar schú, nge rebwe abwári ngeliir towlap.

Táilil 13(c): Esóór siiwel. (Fasúl Táilil 14(c).)

c) Aschúúschúr sów-bwung me schóó ghitúghit (comite) rebwe suughi ngeliir towlap, me schu ééw mellól Iimwal sSów-bwung e mmwel re ppwal schúfengel (executive session) ngere 2/3 reipali bwe rebwe aschuschu aighúúghúúl aar m waghutughut me féfféér sów-bwung nge ese mmwel rebwe ówppa.

Táilil 14: Esóór siiwel. (Fasúl 15.)

Táilil 14: Féfféérur (Sów-bwung): Sów-bwung iye eyoor yaal selaapi me mweschal iye ebwáá mellól tilighiyal tingóór kka sów-bwung re aweewei wóól nge esóbw schú llól angúngú ngere aa tooto bwe rebwele aweewe affil (bota) tilighiyal allégh. Sów-bwung rebwe ayooora abwung-bwungur, féfféér me maghutughutur fengel me mweschál iye me bwal aweewel yaar angiingi mellól Iimwal sów-bwung.

(Táilil 15 nge fasúl Táilil 16.)

Táilil 15: Lappal Selaapil Sów-bwung. Ebwe yoor aighúúghúúl selaapil sów-bwung.

Táilil 15(a): E ayooora fféel tingóór alléghil selaapi bwe ebwe \$4.5 sel ngeliir sów-bwung me bwulasiyol alillisil sów-bwung ye re ghal ira bwe legislative bureau.

a) Alongal tingóórol alléghul selaapi me ngere siwilil sów-bwung reel aar angaang me ówtol aar bwulasiyo nge ese bwal toolong makináál (equipment) bwulasiyo ngere akkayúúl meeta (CIP) esóbw lap sengi faawu sel me esóbw dóla (\$4.5 million dollars) llól ééw ráágh.

Táilil 15(b): Ayooora \$70,000 reel aschai me aschai sów-bwung mellól iimw faal (House) me iimw wóól (Senate) alangal ráágh bwe amweliir llól bwulasiyo ye re ghal yááyá nge ese toolong abwóósuur.

b) Escháy me escháy sów-bwung ebwe ghal bwughi fisiigh sangaras reel ammwelól aal bwulasiyo nge e bwal toolong fárághló ééw falúw (travel) lughul Commonwealth.

Táilil 15(c): Bwal ayooora limeegh sangaras (\$50,000) ngeli samwolul mazuriya(majority) me eliigh me limoow sangaras (\$35,000) mwet ngeli samwolul manoriya(minority).

c) Llól aighúúghúúl selaapi (ceiling) yeel nge samwol ye e ssogh scheelal (majority leader) llól sów-bwung Iimw Wóól me Faal nge e bwal lappaló limeigh sangaras (\$50,000) nge samwol elo leyiiir sów-bwung kka re akkaschai schagh (minority) nge e bwal lappaló aal selaapi bwe ebwe eliigh me limoow sángháras (\$35,000) llól Iimw Wóól me Faal alongal ráágh bwe ammwelil aar bwulasiyo.

Táilil 15(d): Llussul selaapil sów-bwung reel méél amwelil bwulasiyoor me abwóósuur nge ebwe mwetngeli schulappal alillisil sów-bwung ye re ghal ira bwe Legislative Bureau.

d) Ebwe weewe selaapil sów-bwung ye (Legislative Bureau) schulapper aramas bwe alillisil sów-bwung e weewe schagh Iimw Wóól (Senate) ngere Iimw Faal (House) efaisúl táilil 16(e) ekki aweewei.

Táilil 15(e): Ebwe ghal ruwoow ráágh nge aa sessertá alléghil tingóórol selaapi me bwal reel meeta ekki aweewei mereel price index-sil U.S. government.

e) Lappal selaapi ye a aweewei me weilang nge ebwe ghal siiwel llól ruwoow ráágh.

Táilil 15(f): Ese mmwel rebwe yááyá selaapil sów-bwung reel amwelil ngere akkaméél meeta ye saabw amwelil bwulasiyol me abwóóssul sów-bwung.

f) Esóór selaapil sów-bwung ye rebwe bwal yááyá ngeli meeta meliimo ngere fángéfetel ye ese lo llól tingóórol alléghil selaapi.

Táílil 15(g): Siiwel ruweeigh me limoow (25%) ilet llól ebwughiw reel lapal alléghil tingóórol selaapil sów-bwung llól eew ráágh.

(Táílil 16: Nge fasúl Táílil 17.)

Táílil 16(a): Atowoowu milliwe re ghomwal aweewei ebwe faisúl aar umwu samwolul bwulasiyo ye Schóól alillissil sów-bwung. Nge raa siweli ngeli bwe Presidentil Iimw Wóól (Senate) me Speaker Iimw Faal (House) me Aruschayil Gobietno mille rebwe afeli iyo ye ebwe samwolul bwulasiyo ye Schóól Alillissil Sów-bwung ngere Legislative Bureau.

Táílil 16(b): Ayoora maas aal angaang bwulasiyo ye Schóól alillissil sów-bwung.

Táílil 16(c): Ayoora maas meeta aramasal ebwe féeri.

Táílil 16(d): Ayoora maas meeta ebwe bwááló bwe ese schuungeli patidaal politikka fa.

g) Esóbw luuló ruweeigh me limoow ilet llól ebwughiw (25%) reel bweletáál ráágh, sibwe ira Oktubre 1 mwet ngeli aruwowaal Lunes mell Eol Enero ye eyoor áschuuschuul sów-bwung allégh yeel nge e bwal toolong llól bwulasiyo me llól sów-bwung.

Táílil 16: Schulappal Sów-alillissil Sów-bwung: Rebwe ayoora bwulasiyo sów-alillissil sów-bwung mellól sów-bwungul Commonwealth.

a) Bwulasiyo yeel nge ebwe amwuschi mereel samwolul ye rebwe afili bwe ebwe angaang llól faawu ráágh ye e mmwel rebwe bwal fééru sefáli ngere aa tooto atol nge e bwal mmwel rebwe atowowu ngere eyoor mil alééw ye e fééru mereer lapal affiliir Aruschayil Gobietno (Lt. Governor), Iimw Faal (House) me Iimw Wóól (Senate). Samwolul bwulasiyo yeel nge ebwe yoor aal degree ye e weewe ngeli angaang yeel me ebwe limoow ráágh lapal aal angaang (experiences) me ngere seigh ráágh reel mille e weewe ngeli angaangil bwulasiyo yeel.

b) Bwulasiyo yeel nge ebwe schééli sów-bwung reel alillis kka sów-bwung rebwe ayoora me ebwe atabwei meeta Táílil 15(d) e kke úngóór.

c) Bwulasiyo yeel ebwe ayoora schóól angaang saabw bwal layiir sów-bwung schóól angaang ye e lo llól tingóórol alléghúl selaapi. Schóól angaang kkaal nge sekretaria, clerks, me professional personnel.

d) Bwulasiyo yeel nge esóbw toolong politikka llól nge rebwe fééru aar angaang nge esóbw yoor appetil me angingiil politikka. Resóbw bwal kki politikka.

(Ailuwwal Siiwel #3)

AWTOL III: Schóól-lemelem

Táílil 1: Esóór siiwel.

Táílil 1: Bwungul Lemelem: Bwungul lemelem mellól Commonwealth nge e lo reel sów-lemelem, iye ebwe lemeli alongal aweeweel allégh.

Táílil 2: Ngere ubwe fattabw reel Gobeitno nge igha u kke lollo iye nge esóbw seeigh ráágh lo bwe ebwele fisuw ráágh. Ebwe asiwló tapalal kkepas we e aweeweitá reel ngere use atabwei allégh lapalappal Commonwealth, ebwe lo llól Autol 7 reel alangal bwulasiyo.

Táílil 2: Sów-lemelem: Bwungul sów-lemelem rel ebwe ffil me llól Commonwealth ngere aa ghóu eliigh me limoow (35) ráághil, e lollo me ii schóól Commonwealth llól fiisu (7) ráágh llól rááílil la e bweleta aal angaang ebwe Sów-lemelem. E mmwel ebwe bwal yoor ééw aweeweel lollo me asáásá ebwe towow mellól allégh.

Táílil 3: Rebwe amwuri allégh lapalappal Commonwealth reel aal angaang Aruschayil Gobietno.

Táílil 3: Mwáileilugh: Mwáileilugh ebwe weewe schagh bwungul me sów-lemelem (Governor) reel yaal ebwe affil me ebwe bwal fféeri yaal angaang efaisúl schagh towowul mellól Awtol yel me mille sów-lemelem e ayiti ngeli me bwal mille towowul mellól allégh. Ngere mwáileilugh e ayighúúló, sów-lemelem ebwe filita liwelil nge sów-bwungul Iimw Wóól ebwe bwungúw.

Táílil 4: Esóór siiwel.

Táílil 4: Schóól Ffíilil Sów-lemelem Me Mwáleilugh: Sów-lemelem (Governor) me Mwaleilugh (Lt. Governor) rebwe ffil sengiir towlap mellól Commonwealth, reel jaar rebwe angaang llól fawuu (4) ráágh. Aramas towlap rebwe fili fengeliir sów-lemelem me mwáleilugh llól ééw schagh tilighiyal affil iye eschai sów-affil ebwe fili. Ese mweti ngeli eschai aramas ebwe lap sengi faal eluww (3) ebwe sów-lemelem.

Táílil 5: Asiwló aweewe we e abwááriló abwóóslól 1976 CON CON, iwe aa lappalónge ese ghatch lo. Aa siiwel bwal numerool táílil aweeweel allégh yeel.

Táílil 5: Abwóós: Abwóósul sów-lemelem me mwáleilugh llól ééw ráágh me aar selaapi llól bworosar nge rebwe atabwei allégh lapalappal Commonwealth e ayoora ngeliir. E mweti ngeli ebwe bwal yoor abwóósul tappalór angaang. Lallór aweewe Schuur Sów-afafal reel abwóós iye re ayoorátá mellól Awtol II, Táílil 10, sów-bwung e mmwel ebwe siiweli abwóósul sów-lemelem me mwáleilugh. Ese mweti ngeli rebwe siiweli abwóósul sów-lemelem me mwáleilugh libwal aar angaang.

Táílil 6: Esóór siiwel.

Táílil 6: Akkaw Angaangal Lemelem: Ese mweti ngeliir sów-lemelem me mwáleilugh rebwe yaali bwal ééw angaang me rebwe abwóós mellól Commonwealth me bwal llól akkááw schúlappal lemelem ngere ila schagh e toowow mellól Táílil 5. Sów-bwung rebwe ayoora ngeliir sów-lemelem me mwáleilugh me sów-lughul angaang ééw tilighiyal Filal Féfféér (Code of Conduct) iye ebwe bwal abwáári ngeliir towlap lappal aar selaapi me !!bwal angiiingil mweschaliyá (conflict of interest) llól féfféérul aar angaang.!!

Táílil 7: Ebwe siiwel aweeweel bwulasiyol Sów-lemelem (Governor) me (Lt. Governor) Aruschayil Sów-lemelem. Ngere Aruschayil Sów-lemelem e toowow nge aa ii mille aa siweli Sów-lemelem, nge emmwel ebwe afeli aschai bwe ebwe aruschayil. Ngere e toowow bwe ii me ruwoow bwulasiyol sów-lemelem me aschayil sów-lemelem nge bwulasiyol sów-lemelem ebwe mmwel aschai ebwe fééri anganngal llól eew ráágh. Ebwe yoor affil ngere aa luuló eew ráágh ese ebwe kke angaang schagh llól bwulasiyol sów-lemelem (Governor).

Táílil 7: Siiwel Sów-lemelem: Ngere sów-lemelem re ammwelila e mala me ngere emmwalla, Mwaleilugh ebwe siiweli Sów-lemelem. Ngere iir me ruschai resalo, Samólul Iimw Wóól ebwe Sów-lemelem. Aramasie ebweghi wissal Sów-lemelem llól awtol iye e lap sengi ééw ráágh ebwe Sów-lemelem mille yaal yoor ffilie elo llól allégh.

Táílil 8: Esalo-llól Me Esabwangil Sów-lemelem:

Táílil 8(a): Esóór siiwel.

a) Ngere Sów-lemelem ese lo llól Commonwealth, Mwaleilugh ebwe bweghi wissal Sów-lemelem. Ngere Mwaleilugh ese bwal lo, Samólul Sów-bwungul Iimw Wóól ebwe bweghi wissal Sów-lemelem.

Táílil 8(b): Rebwe affata ghatchiw alangal awtol alléghil pitusun, ngere esóórlo aramas llól, bwe e kke atabwei rállil ighila saabw ighiwe reel kkoti ebwe aweewei alangal pitusun kka e toongeli bwe ebwe mmwel ebwe bwal mwettá kkoti ye e ghi laang (Supreme Court).

b) Ngere Sów-lemelem ese mmwel ebwe ffééru yaal angaang, bwe etip kosch, Mwaleilugh ebwe bwughi wissal Sów-lemelem. Ngere Mwaleilugh ese bwal mmwal, Samólul Sów-bwungul Iimw Wóól ebwe bwughi wissal Sów-lemelem. Ngere aramasla ebwe bwughi wissal Sów-lemelem elughu bwe Sów-lemelem ese bwanggeli yaal angaang, aramas yeel ebwe atotolong tilighial chungaw llól imwal alellet mellól Commonwealth me ngere Iimwal Alelletil Amerika ngere esaar Iimwal Alellet mellól Commonwealth iye re ayorata mellól Awtol IV, Táílil 3. Iimwal alellet i schagh emmwel ebwe aweewe alongal kapasal aiegh reel ese bwangil Sów-lemelem.

Tálil 9(a): Siiwel aweeweel selaapil gobetno ikka re mengi bwe ebwe toolong kapitadul gobetno reel sibwe ira abwóós mereel schóól bisnis me meeta schowaral Commonwealth ye re aweewei llól aal sów-lemelem alléghil tingóórol selaapi bwe emmwel selaapi kka schagh e lo llól alléghil selaapi mille rebwe atolongei. Siweli e faisúl e mwóghuttughuttul gobetnool Commonwealth ngere esóór alléghil selaapi igha ebwele bweletá ráághil alléghil tingóórol selaapi, bwe emmwel mwóghuttughuttul gobetno rebwe aweewei ngeli lapal selaapi ye ebwe toolong nge raa aweewe ngeli ghilghilil llól depattamentool me bwulasiyool gobetnool Commonwealth nge saabw selaapi ye yaar llól ráágh ye elaal ló schagh.

Tálil 9(b): Ayoora allégh ye Sów-lemelem (Governor) ebwe kke schungeli sów-bwung llól aar yélegh. Ayiwló mille llól ghal eew ráágh nge Sów-lemelem ebwe fféer arongorong ngeli sów-bwung reel meeta e fééri ngeli selaapi (financial report) ngere eyoor aweewei alléghil tingóórol selaapi.

Tálil 9(c): Siiwel aweeweel tapalal kkapas ye "board of parole" ngeli "parole authority" bwe ebwe yoor maas meeta ye ebwe ghatcheló reel.

Tálil 9: Angaangal Sów-lemelem:

a) Sów-lemelem ebwe ngalei sów-bwung alléghil tingóórol selaapiyal gobetno llól ééw ráághil selaapi (fiscal year) nge esóbw luuló tiweeigh ráál ngere schagh ebwele bwel ráághil selaapi (fiscal year) ngere e lo llól allégh lapalappal Commonwealth. Tingóórol selaapi ye re amallátá nge ebwe aweewei selaapi kka ebwe toolong llól gobetnool Commonwealth reel allégh kka e ayoora nge esóbw luuló selaapi kka ebwe toolong. Selaapi kka re mengi bwe ebwe toolong llól gobetno Commonwealth nge ese tongeli sów-bwung rebwe fééri tipeer nge rese aiyeghi mwo Sów-lemelem (Governor). Reel aal kke fééri me aschufengelli alangal peirághil alléghil tingóórol selaapi nge Sów-lemelem ebwe bwal mengi bwe ebwe atolongei aal tingóór schulappal sów-lemelem (governor's council) ye e lo llól Awtol VI, Tálil 6. Tingóórol selaapi ye sów-lemelem ebwe iselilong llól imwal sów-bwung nge emmwel e bwal fiti allégh kka ebwe bwal weires tingóórol selaapi we. Ngere esóór alléghil tingóórol selaapi ye rebwe bwungiw fengelli, (Sibwe ira sów-lemelem me sów-bwung), gobetnool Commonwealth ebwe mwóghuttughut reel selaapi kka e tooto mereel aweewe kka faal:

1) Ngere selaapil gobetno ye re mengi bwe emmwel ebwe toolong llól fféél ráágh e weewe fengel ngere elap sengi alléghil tingóórol selaapi ye eláál takkaló, nge aschai me aschai depattamentool me akkew bwulasiyo ebwe weeweló schagh lappal selaapi ye ebwe mwet ngeli bwulasiyo kkaal ebwe ghatch aal mwóghuttughut.

2) Ngere selaapil gobetno ye re mengi bwe emmwel ebwe toolong llól fféél ráágh e ghitighiit sengi selaapil ráágh ye eláál takkaló, alangal gastool ngere amwelal gobetno ngere rebwe asiwló mellól selaapi yeel nge llussul nge raa iletló wóór bwulasiyo me depattamentool gobetnool Commonwealth ye re ayoora selaapi llól ráághil selaapi ye eláéal ló schagh.

3) Alanger aramas ikka re mwetingeliir mamaawal allégh bwe rebwe yááyá selaapil gobetno nge ebwe atabwei alléghil selaapi ye re ayoora nge emmwel rebwe ghééliló ngere e yááyá selaapi nge ese atabwei alléghil selaapi we meeta rebwe yááli ngeli.

4) Alangal selaapi kka e luusengi alléghil tingóórol selaapi we sów-bwung me gobetno re bwungiw fengelli ebwe lo schagh llól mille re ghal ira bwe "general fund" nge ese mmwel rebwe amwógheti ngere sów-bwung ese ayoora alléghil.

b) Sów-lemelem ebwe aronga ngeli Sów-bwung alongal ráágh kapaal maghutughutul Commonwealth me alongal tingóórol aweewe rebwe ayoora me retipali rebwe ayorata.

c) Mwiril bwungul ariyal féfféer allew, sów-lemelem (Governor) emmwel ebwe aighiw, siwelil, me aweewei ariya kaal ngere atakkal mwirsengi samwoluur kalabwos e faisúl schagh mille allégh lapalappal Commonwealth e ayoora.

Tálil 10: E kke aweewei bwe sów-lemelem(Governor) ebwe lo reer sów-bwung faleew llól ráágh bwe rebwe schu llól yaar yélegh sów-bwung. Asiwló mille we sów-lemelem(Governor) ebwe atolong arongorongol selaapil mwóghuttughuttul gobetnool Commonwealth alangal ráágh ye e weewe schagh meigha sów-lemelem(Governor) e ghal ló sów-bwung nge aa tingóór selaapi.

Tálil 11: Re ayoora allégh, bwe ngere schagh sów-sesselil sów-lemelemre afeli reel sów-lemelem nge re affataló reer iimw wóól (Senate) nge esaa mmwello rebwe asiwló ngere esóór meeta alléw e fééri.

Tálil 12: Rebwe amwuri bwe sów-bwungul Selaapiyal Towlap ese bwughi schaghaarangaang aramasal gobetno me aramas kka re umwuur bwe rebwe itto amwuri tiliighiyal yááyáál selaapil gobetnool Commonwealth.

Alanger schóól angaang kka sów-lemelem e afeliir nge rebwe lo llól angaang we ngere iir Acting llól tiweeigh ráál nge rebwe ayoora allégh ye sów-bwung mellól iimw wóól me iimw faal.

Asiwló milliwe re ayoora allégh bwe ebwe kke yoor schagh aar alléghil tingórol selaapi reer schóól sów-bwungul Selaapiyal Towlap.

Tálil 10: Ghitipotd: Sów-lemelem emmwel ebwe affala bwe yaar ghitipotd llól igha toghu talilom kei schotdor aramas, wossul falúw me akkew wos me ebwal mmwal ebwe angbotu abyal persaghil falúw bwe ebwe pilei (maghibughutul falúw).

Tálil 11: Sów-sasalil Sów-lemelem: E mwetingeli Sów-lemelem bwe ebwe fili iyo ebwe Sów-sasalil Sów-lemelem nge Sów-bwungul Iimw Wóól ebwe aweewe me angungiw ngere Sów-sasalil Sów-lemelem we ebwung llól alffilil Sów-lemelem. Sów-sasalil Sów-lemelem mille ebwe alisi Sów-lemelem me assamolul ráál lemelem, eppwal bwungiw alongal aweewe mwaghutughutul Commonwealth llól tipisil.

Tálil 12: Sów-bwungul Selaapiyal Towlap: Emweti ngeli Sów-lemelemiyo ye ebwe afeli bwe sów-bwungul selaapiyal towlap nge ii me ruwoow imwal sów-bwung rebwe mwuschel bwe ii mille ebwe móót llól bwulasyol aweeweel selaapil towlap. Sów-bwungul Selaapiyal Towlap mille ebwe pipii tilighial, bweibwoghul mille Sów-lemelem e atowowu, me mille Sów-bwung me Sów-awelwel reaa, me bwal akkao tálil Sów-lemelem me eppwal fili akkao angaang kka allégh e abwari. Sów-bwungul salaapiyal towlap ebwe aghulei ngeliir Sów-bwung me Sów-lemelem alongal milli kka eféfféeri llól éw ráágh. Alongal féfféer kkaal nge rebwe abwari ngelir towlap. Sów-bwungul salaapiyal towlap emmwal schagh ebwe ighula me llól yaal angaang ngere e yoor féfféer ngawie e fféeri nge ruwoow llól eluww tip sengi Sów-bwungul Iimw Wóól me Iimw Faal retipali. Ngere ese yoor aramasal Sów-bwungul salaapiyal towlap me ngere eittilamo aramasal, samolul Sów-bwung mille ebwe fili eschai me lier towlap bwe ebwe angaangmo mellól e yoor eschai malle refili bwe ebwe ali angangul Sów-bwungul salaapiyal towlap.

Tálil 13: Bwuleyil Rongofél:

(Amwuri siiwel Tálil 13)

Emwetingeliir Sów-bwung rebwe ayoora allégh iye ebwe yoor leliar rongofél nge Schulappal Rongofél mille ebwe fili eschai aramas me lier towlap bwe ebwe Samolul Rongofél. E mwetingeli Sów-lemelem bwe ebwe filir aramas kka rebwe angang llól fau ráágh llól yaal Sów-bwungul Iimw Wóól aweewe me angungiw. Schulappal Rongofél ebwe ayorata bwungul rongofél me bwal abwungubwung wóól alongal iimwal afalefulur towlap iye Samolul Rongofél ebwe alisi. Laper wóól yaar schu, mwaghutughutur, me bwal bwungur nge ebw towow me llól allégh.

Táilil 14: Ayoor "Seppesche" (Acting) reel ngere re afeli aschai aramas bwe ebwe angaang llól eew anganngal gobetno nge esóbw luuló tiweeigh ráál. Sów-bwung (Governor) ebwe isissilong reel imwal sów-bwung wóól (Senate) me faal (House) iyo ye e tipili ebwe afeli meeta ye esóór aramasal llól iliigh ráál.

Táilil 15: Esóór siiwel.

Táilil 17: Esóór siiwel.

Táilil 14: Sów-lughul Angaang: ééw me ééw buleil lemelem nge lemehial Sów-lemelem, ngere schagh mille towow me llól allégh, nge ebwe eschai schagh samolul. Sów-lemelem ebwe filita iyo ebwe Sów-lughul Angaang me llól yaal aweewe me mwuchel Sów-lughul Iimw Wóól. Sów-lemelem emmwel ngali ebwe a towowur me ammwalirla Sów-lughul Angaangal lemelem. Sów-lemelem ebwe tingóór tilighial bwalal angaang mellól ééw buleil angaang me rer Sów-lughul angaang.

Táilil 15: Yéleghil Buleyil Lemelem: Peighil Sów-lemelem, alongal táilil me sábwal bulei mellól Commonwealth fengal me yaar féfféér rebwe aweewei me ayorata llól allégh bwe esóbw lap sengi seeigh me limoow (15) iye laghil buleil angaang llól lemelem me alongal schoila rebwe aweewei me ayorata bwungul ielagh igha rebwe bwung llól schu me ééw ielagh igha rebwe bwung llól schu me ééw ielagh. Llól wisal schul llól angaangil lemelem nge ikkaal Táilil: Land Commission, Housing Authority, Airport Authority, Foreign Investment Board, me bwal ielagh reweewe mwaghutughutur nge ese bwal fil ngali rebwe to safalelong llól ielaghil bulele relo llól. Mwaghutughutul me elemel angaang emmwal ebwe ayoora yaar wis llól yaar angaang towlap nge ese tongeli rebwe ayoora ngeliir yaar wis schó kkewe re afilirta me llól affilil towlap, me schó kkewe Sów-lemelem efoti-ghirla me bwal táilil buleil angaangul lemelem me schóól angaang iye Sów-bwung me bwal schóól angaangul Sów-awelewel. Schókka reafilirta me sassarta liwelil me yaar angaang mellól schúl lemelemel angaang llól tol ghatdul bwangil ghuleal.

Táilil 17: Alililil Towlap:

a) Bwungul Sów-lemelem e mwetingeli Sów-lemelemel Sábw iye affilirta me leir towlap sengi Awtol VI, táilil ruwoow, bwungulal ebwe abwungiwla alléghul Commonwealth me bwal aweewe llól alongal angaangul towlap me wóól táilil tukka re afilirta Sów-lemelemel Sábw meie. Alongal filal angaang kka re ayorata bwe ebwe mwetingeli Luta me Tchilial ebwe bweleta mwiril bwungulal Schúlappal Aweewel Allégh iyeel nge ebwe sábw sábw laschagh mellól Sów-lemelem e alleta mwiril yaal rong sengiir towlappal aramasal falúw iye e atotolong mille ese fil ngéliir bulul igha ese sábw sábw laschagh yaal schialir me rese malaw reel.

b) Alililil towlap me wóól Luta me Tchilial nge samolul buleil angaang mille ebwe lemehial nge mwaleilugh mille ebwe afilirta me lier Sów-lughul Angaang nge Schúlappal Sów-bwungul buleiwe mille rebwe aweewe me angungiw mwaleilugh reel Sów-lughul angaang we e afilirta bwe ebwe lemehial alililil towlap. Aweewe iyeel nge reppwa ppwal ayorata me wóól téél kka elota efangil Seipol ngere tdor aramasal aalu sengi sangaras.

c) Alililil towlap rebwe ayora me ebwe aweewei iletlol rewinipos mellól Commonwealth. Emmwal schagh Sów-bwung rebwe ayora allégh iye alililil towlap rebwe ngeli ééw me ééw téé kka eyoor Sów-lemelemel Sábw bwe rebwe aweewei alililil towlap. Sów-lemelem emmwel ebwe aiegh me tingóór Sów-bwung alilis kka ebwe tepengi me llól yaal angaang.

Táílil 18(a): Esóór siiwel

Táílil 18(b): Esóór siiwel

Táílil 18(c): Esóór siiwel

Táílil 18(d): Esóór siiwel

Táílil 18(e): Esóór siiwel

Táílil 18(f): Esóór siiwel

Táílil 18(g): Sów-alillisil sów-lemelem ngeliir Repaghuluwosch ebwe ngaleer Schulappeer Bwulasyool Natibwo arongorong llól eew ráágh reel meeta kka re ayoora ngeliir Repaghuluwosch. Asiwló aweeweel abwóssul Sów-alillisil sów-lemelem ngeliir Repaghuluwosch ye ebwe weewe me samwolul depattamento. Inaamwo bwe sów-bwung mille ebwe disidi meeta abwóssul sów-alillisil sów-lemelem ngeliir Repaghuluwosch.

Fasúl Táílil 19 reel atowowul sów-lemelem ngeraa asiwló alangal. Raa aschufengelli llól Awtol 2, Táílil 7. Amwuri Táílil 19 me faal yeel:

Táílil 19: Atowowul sów-lemelem me Arúschayil sów-lemelemnge emmwel rebwe atowowuur ye e lo llól allégh lapalappal Commonwealth Awtol II, Táílil 8 ngere ese ghatch féfferúr, ese fééri aal angaang, e móscho, me ese atabwei allégh lapalappal Commonwealth.

Táílil 19(a): Esóór siiwel. (Fasúl Táílil 20(a).)

Táílil 18: Sów-alillisil Sów-lemelem Ngeliir Repaghuluwosch:

a) Sów-lemelem ebwe fotighila Sów-alillisil Sów-lemelem ngeliir Repaghuluwosch iye fil ngeliir iye laghil towlapper Repaghuluwosch llól téél wóól Marianas.

b) Sów-alillisil Sów-lemelem ngeliir Repaghuluwosch ebwe schúlong llól yaal Sów-lemelem schóól afalafal iye re ayorata mellól Awtol IV, Táílil 5, bwe ebwe aronga long Sów-lemelem reel alongal maghutughutie bughutal Repaghuluwosch ese fil ngeliir llól Commonwealth.

c) Sów-alillisil Sów-lemelem ngeliir Repaghuluwosch ebwe aweewe sefali alongal bwungulal aweewel lemelem, me ayoora lapalappal lemelem ngeliir bwughutal Repaghuluwosch me eppwal abwarilong schungial me tingarkka ebwe aghulei ngeli Sów-lemelem.

d) Sów-alillisil Sów-lemelem ngeliir Repaghuluwosch ebwe pipi me ghutta alongal angingi me eppwal ayoora arongorongol towlap rel ammwel bwughutal Repaghuluwosch. Sów-alillisil Sów-lemelem ngeliir Repaghuluwosch ebwe abwari long schungial tingóór kka ebwe aghulei ngeli Sów-lemelem.

e) Sów-alillisil sów-lemelem ngeliir Repaghuluwosch emmwel schagh ebwe atootoolong mefiyal aal mwuschel me tingórol selapiyal ráágh, ebwe arighi sefáli tingórol selapiyal ráágh me mmwal aal sów-lemelem atongeliir sów-bwung. Re bwal abwárilong schungiyal reel tingóór kka ammwelil Repaghuluwosch.

f) Sów-alillisil sów-lemelem ngeliir Repaghuluwosch emmwel ngeli bwe inaamwo ileeta ebwe tingóór alongal kkapas aweewe ye ghisch, me bwal alongal milikka bwughutáál Repaghuluwosch reel mwaghutughuttuur llól telil bwuleyil alongal angaang mellól Commonwealth.

g) Sów-alillisil sów-lemelem ngeliir Repaghuluwosch ebwe ngaleer Schulappeer Bwulasyool Natibwo arongorong llól eew ráágh reel meeta kka re ayoora ngeliir Repaghuluwosch.

Táílil 19: Asééséélóól Schóól Angaang:

a) Alongeer schókka re lo llól schulappal aséésé (retirement) llól Commonwealth nge ebwe yoor ppol bwe alongal selaapi kka re atootoolong llól fundo yeel nge layilayiló nge esóbw yoor meeta ye rebwe atayi.

Táilil 19(b): Siiwel alléghil Asééséélóól Schóól Angaang ngere sów-bwung re tipili bwe rebwe ayoora siwel nge rebwe ghommwal mwirsengiir schulappeer sów-alillis (Board).

Táilil 19(c): E ffé milleel. Ebwe pilei sów-bwung (legislature) me sów-lemelem (Governor) reel meeta rebwe fééri ngeli selaapi ye schulapper aramas (board) aséésé re bwungiw bwe lusul selaapi ye emmwel rebwe alailayú.

Fasúl Táilil 21 reel schulapper aramas me komision nge raa atowowu alangal. Iyeel fasúl Táilil 21:

Táilil 21: Schulap me Komision. Llól alangal aal sów-lemelem (Governor) afeli iyo ebwe toolong ebwe lo llól schulappal meeta e weewe schagh telil bwulasyiol gobetno ngere komision nge aramas ye llól schulap ye re afeli nge ii schagh llól mengemengil meeta ebwe fééri nge rebwe atowowu schagh ngere ese kke fiti yéélegh, ese atabwei allégh lapalappal Commonwealth, ese atabwei alléghil ebwe angaang nge ii aschai llól schulap ngere aa somway nge esaa mmwelil ebwe fééri angaangal schulap. Ngere aa tooto atol bwe ebwele toowow nge sów-lemelem schagh mille emmwel ebwe bwal afeli bwe ebwe bwal sefáálong. Milleel nge ese bwal toolong schulap kkewe rebwe tongóór selaapil federad.

Táilil 20: nge e ffé.

Táilil 20(a): E ayoora schulappeer sów-alillisil aramas falúw mellól schulappal bwulasyool sów-lemelem.

Táilil 20(b): Rebwe ayoora limmal aramas llól nge ebwe faawu (4) ráágh nge ebwe ghulei aweeweel kkapasal me kkol Remaralis me bwal Falawasch.

Táilil 20(c): Schulap ye e lo llól bwulasyio ye (Indigenous Council) nge ebwe afeli iyo ye ebwe toolong bwe ii samwol me aruschayil samwol. Samwolul schulap yeel (board) nge ebwe lo llól Governor's Council.

b) Emmwel rebwe siiweli ngere atowowu meeta mellól alléghil asééséél (Retirement) Northern Marianas Fund reer sów-bwung ngere raa takkal aiyeghiir mengemengiir schulapper aramasal (boardul) aséésé reel fitoow selaapil bwulasyio me meeta ye ebwe alléew ngere sów-bwung e siiweli meeta.

c) Schulapper aramasal (board) aséésé mille emmwel rebwe ghutta iya ye rebwe alayilayi selaapil aséésé. Esóór bwal iyo ye e toongeli ebwe fééri. Sów-bwung me sów-lemelem emmwel rebwe bwughi selaapil aséésé ngere schulapper aramasal (board) aséésé re ira bwe eyoor selaapi. Ese mmwel schagh rebwe ghotopa ngere esóór selaapil e urrusengi lappal selaapil aséésé.

Reel ebwe aweewei Táilil 2(c) maas meeta Awtol nge ye e sóbweiló.

Táilil 2: Sóbwosóbwolóól Awtol III Schóól-lemelem

c) **Táilil 19: Eúfaisúl ngeree ubwe aséésé.** (1) Alongal selaapi kkewe re ghal abwóssuur sów-alellet, schókka raa aséésééló mellól aar angaang nge esóbw toowow lo selaapi yeel mellól fundool aséésé.

(2) Miliwe re bwal ngalleggh limoow ráágh re pasche ngeli lappal lááláyil yómw angaang nge ebwele úúló wóól Disembre 31, 1996, ese bwal toolong schókkewe aa ghaw eluww ráágh reel aar angaang.

Táilil 20: Schulapper Sów-alillisil Sów-lemelem Ngeliir Aramasal Falúw:

a) Raa ayoora bwulasyiol schulappal sów-alillisil aramasal falúw me meeta aal angaang ye re aweewei mellól allégh lapalappal Commonwealth.

b) Sów-lemelem ebwe affili limmal aramasal schuulap yeel nge rebwe alleghiwóló mellól iimw wóól (senate) bwe faawu ráágh ebwe angaang llól schuulap yeel. Aramasal schuulap yeel (council) nge ebwe U.S. citizen emmwel ebwe affil (bwoota) llól Commonwealth nge ebwe yoor ngere ghulei kkol me mweliyal Falawasch ngere Meraalis.

c) Schuulap yeel ebwe affeli iyo ye ebwe samwol (Executive Director) me aruschayil samwol (Deputy), nge schókkaal rebwe ghatch ghuleyir reel uruwowul, kkol me ngere kkapasal Meraalis ngere Falawasch. Iwe samwolul (chairperson) schuulap (council) nge ebwe bwal lo llól schuulappal sów-lemelem (Governor's Council) ye re ayoora llól Awtol VI, Táilil 6.

Táilil 20(d): Ayoora allégh bwe ebwe ayoora meeta ghatchúl aramas me sóóbw.

d) Schuulap yeel nge ebwe fééri me ayoora ammwelil meleitei me kkoool Falawasch me Meraalis nge ebwe bwal sóbweiló maas akkabwung me yááyáál kkapasal Meraalis me Falawasch, ebwe amwuri me affelli meeta towlap re ghal seleti bwe ebwe lo llól tilighiil Commonwealth; ebwe ii mille ebwe ghal isissiwow meeta schóól lemelem re bwungiw fengelli; ebwe úútá faal itteer Remaraalis me Refaluwasch; me ebwe bwal fééri meeta ye sów-lemelem (governor) e bwal akkulé.

Táilil 20(e): Selapiyal bwulasiyol natibwo yeel nge ebwe tooto mereel Marianas Public Land Trust (MPLT).

e) Schuulap yeel nge rebwe ngalleey selaapi mereel ganasiyal selaapil Bwulasiyol Falawal Towlap ye re ghal ira reel kkapasal Amerikkano bwe “(MPLT) Marianas Public Land Trust” bwe ebwe mmwel aal fééri alongal meeta angaang ye allégh lapalappal Commonwealth e kke tingóór. Alongal ráágh nge tingórol alléghil selaapi (budget) nge rebwe fééri nge raa ngalleilong sów-lemelem me sów-bwung bwe rebwe ghulei fitoow aar selaapi llól ééw ráágh. Ngere eyoor selaapil MPLT yeel nge emmwel schuulap yeel ebwe ayoora ngeli attel meleitei kka re ghal meleitei llól college (scholarship), schókka re somway nge rebwe afangóórló iya (medical referral) me schókka esóór imwer nge emmwel rebwe scheeliir reel iimw (housing)

(Afawuwal Siiwel #4) AWTOL IV: Sów-awelewel

Fasúl Táilil 22 reel bwulasiyol schóóbwt (Special Assistant for Women's Affairs) nge raa atowowu nge raa siweli ngeli Táilil 22 ye ffé.

Táilil 1: Mamaawal Sów-lemelem. Bwungul sów-awelewel mellól Commonwealth ebwe lo llól táilil angaangal sów-awelewel me llól téél wóól Marianas, ye e bwal schuulong aleletal me appiyowtá le rebwe aa yooratá mellól sów-bwung ngere tóngóreyal Awtol yeel.

Táilil 22: Sów-bwungul Bwulasiyol Schóóbwt.

Táilil 2: Imwal Alelletal Me Llól Commonwealth. Sów-bwung ebwe ayooratá mellól Commonwealth imwal alellet. Imwal alellet yeel ee ayoora yaal lemelem wóól alangal mwóghutughut rel falúw me llól Commonwealth me akkáv féfféer alléw me angingi iye méél ese lap sengi limou (5) sangaras dala. Imwal alellet yeel nge eghommwal aweewe wóól alangal mwóghutughut ngare angingiil féfféer alléw iye re schungi bwe ee alléw, nge aria essób lap sengi limou (5) sangaras dala me ngare elo llól imwal fottagh nge essób lap sengi limou (5) ráágh. Llól alimouwal (5) ráágh mwiril iutal imwal alellet yeel, alangal mwóghutughut llól angingiil falúw nge imwal alellet yeel ebwe aweewe wóól. Ebwe escháy sów-awelewel rebwe ayoora ngali Luta me bwal escháy rebwe ayoora ngali Tchilial. Sów-bwung emmwel schagh ebwe ayooratá bwal akkáv Imwal alellet reel féfféer alléw me féfféer kka ese tchao, mwiril schagh Schulapal Aweweel Allégh yeel ee bwungló llól limou (5) ráágh, me ngare mmwal ráágh yeel ngare ese yoor imwal alelletil Amerika me llól Téél Wóól Marianas, iye Awtol IV, Táilil 402 (b) mellól ppol schufengel me Amerika ee abwári bwe ee awewei kapas me angingi ngare ese yoor imwal alellet mellól

a) Re ayoora bwulasiyol schóóbwt llól telil bwulasiyo sów-lemelem. Sów-lemelem (Governor) ebwe afeli ngere e toongeli reel lááláyil aar angaang me e lang yaal meleitei. Emmwel rebwe towowu ngere eyoor schagh meeta e fééri.

b) Yaal angaang mille ebwe ayora allégh me meeta kka rebwe fééri llól bwulasiyol yeel e weewe schagh llól bwulasiyol gobetnool Commonwealth ngere lughul gobetno, ebwe scheliir schóóbwt bwe rebwe bwal bwáá me amwáschi meeta yaar ngere eyoor meleyir re awewei me re fééri aschái reel peighil angaang ngere meeta. Ebwe scheliir schóóbwt reel meeta re mengi rebwe fééri wóól falúw. Ebwe bwughi meeta aar schóóbwt tetengegh nge aa aronga sów-lemelem (Governor) me sów-bwu

c) Sów-alillissil Schóóbwt nge emmwel ngeli ebwe umwu layil aramas me emmwel ebwe ayoora allégh bwe ebwe fééri aal angaang.

d) Sów-bwung (Governor) ebwe ayoora selaapi ye ebwe amwóghúti bwulasiyol schóóbwt yeel.

Atol igha rebwele siwelló bwulasiyol schóóbwut yeel nge yeel mille rebwe atabwei:

e) Fasúl Tálil 22: Sów-alillissil Schóóbwut.

Bwulasiyo ye aar schóóbwut ighila nge ebwe mwetteló mmwal llól seeigh me ruwoow maram nge aa bweletá aar atabwei mille ffélong bwerebwe atabwei.

Fasúl Tálil 23 reel Samwolul Bwulasiyol Aweeweel Natibwo. Fasúl Tálil 23 ye e lo faal:

Tálil 23: Sów-bwungul Bwulasiyol Aramasal Falúw

a) Raa ayoorá bwulasiyol sów-alillissil aramasal falúw. Sów-lemelem ebwe

b) Sów-lemelem ebwe affili limmal aramasal schuulap yeel nge rebwe alleghiwól mellól iimw wóól (senate) bwe faawu ráágh ebwe angaang llól schuulap yeel. Aramasal schuulap yeel (council) nge ebwe U.S. citizen emmwel ebwe affil (bwoota) llól Commonwealth nge ebwe yoor ngere ghulei kkol me mweliyal Falawasch ngere Meraalis.

c) Schuulap yeel ebwe affeli iyo ye ebwe samwol (Executive Director) me aruschayil samwol (Deputy), nge schókkaal rebwe ghatch ghuleyiir reel uruwowul, kkol me ngere kkapasal Meraalis ngere Falawasch. Iwe samwolul (chairperson) schuulap (council) nge ebwe bwal lo llól schuulappal sów-lemelem (Governor's Council) ye re ayoorá llól Awtol VI, Tálil 6.

d) Schuulap yeel nge ebwe fééri me ayoor ammwelil meleitei me kkool Falawasch me Meraalis nge ebwe bwal sóbweiló maas akkabwung me yááyáál kkapasal Meraalis me Falawasch, ebwe amwuri me affelli meeta towlap re ghal seleti bwe ebwe lo llól tilighiil Commonwealth; ebwe ii mille ebwe ghal isissiwow meeta schóól lemelem re bwungiw fengelli; ebwe úútá faal iteer Remaraalis me Refaluwasch; me ebwe bwal fééri meeta ye sów-lemelem (governor) e bwal akkulé.

Tálil 3: Appiotal Alelet Mellól Commonwealth. Sów-bwung emmwel ebwe ayooratá Appiotal alelet mellól Commonwealth bwe ebwe rongorong awewe me afal sengi Imwal Alelet mellól Commonwealth iye re ayooratá me re mweitingáli allégh, mwiril yaal Schulapal Awewel Allégh yeel bwunguló llól limou (5) ráágh, me mmwal ráálil iye ngare esóór imwal aleletil Amerika ee ayooratá mellól Téél Wóól Marianas iye Awtol IV, Tálil 402 (c), mellól ppolwe Téél Wóól Marianas me Amerika re awewel wóól.

Tálil 4: Afili Me Bwángil. Sów-lemelem ebwe afillilong sów-awelewel llól Imwal alelet mellól Commonwealth nge sów-bwungul Imwal mille ebwe awewei me angungiw. Lálááyil yaal ebwe lo llól Imwal alelet nge essóbw lap sengi olou (6) ráágh me emmwel ebwe sóbwsóbwól atol yaal lo ngare ee towow mellól bwungul allégh nge essóbw lap sengi seigh me ruwou (12) ráágh ngáliir sów-awelewel kka ra fasúl lo llól mmwal olou (6) ráágh. Sów-awelewel nge ebwe 30 rághil, nge ebwe aramasal Amerika me bwal yoor bwungul iye allégh ebwe awewei.

Tálil 5: Me Liwelil Yaal Angang (Abwasul). Mellól angang sów-awelewel nge ebwe ayooratá mellól allégh. Abwasul sów-awelewel nge esemmwel ebwe ghitiighitiw lubwal yaal angang llól imwal alelet.

Tálil 6: Appetighil Sów-awelewel. Sów-awelewel emmwel rebwe atowow mellól yaal angang efaisúl schagh Awtol II, Tálil 8 mellól Schulapal Awewel Allégh yeel, reel yaal ebwe sosonggawa lemelem, féfféér ngau, me bwal igha ese affali yaal angang. Sów-bwung rebwe ayooratá schuur Sauffol bwe rebwe awewe llól mwóghutughutur schóókka re angang buleil (advisory commission) sów-awelewel, bwe rebwe tepengiir towlap. Llól Sauffol, sów-lemelem emmwel ebwe atowow, ighulamó me ngare eyoor yaal féfféér alléw mellól yaal angang.

e) Schuulap yeel ngerewe ngalleey selaapi mereel ganasiyal selaapil Bwulasiyol Falawal Towlap ye re ghal ira reel kkapasal Amerikkano bwe (MPLT) Marianas Public Land Trust” bwe ebwe mmwel aal féeri alongal meeta angaang ye allégh lapalappal Commonwealth e kke tingóór. Alongal ráágh nge tingórol alléghil selaapi (budget) nge rebwe féeri nge raa ngalleilong sów-lemelem me sów-bwung bwe rebwe ghulei fitoow aar selaapi llól ééw ráágh. Ngere eyoor selaapil MPLT yeel nge emmwel schuulap yeel ebwe ayoora ngeli attel meleitei kka re ghal meleitei llól college (scholarship), schókka re somway nge rebwe afangóórló iya (medical referral) me schókka esóór imwer nge emmwel rebwe scheeliir reel iimw (housing)

Táilil 7: Afischifischil Yaal Mwóghutughut Sów-awelewel. Sów-awelewel iye ee afuschufuscha yaal angang nge esemmwel eppwal angang mellól ééw táilil lemelem me ese bwung eppwal ali ééw angangal sów-bwung. Sów-awelewel esemmwel ebwe schu llól islaghil uruwoul falúw me táilil affil, esemmwel ebwe fitir schóól uruwoul falúw, me eppwal tolong leir táilil affil, ngare igha ese towow mellól yaal angang olou (6) maram mmwal igha ebwe tolong leir schóól táilil affil.

Táilil 8: Mamawal Fféerúl Awewe (Allégh). Sów-awelewel mellól Commonwealth emmwel ebwe tingór allégh iye ebwe awewe mwóghutughutur aramas kka ese tchów appetighir me aramas kka re féfféer alléw, mwóghutughutur llól imwal alelet, aa yoor yaal tilighiil (lisenia) sów-bwungul Commonwealth, me bwal akkáv awewe me allégh iye llól imwal alelet. Bwaalal awewe nge ebwe tolong reer sów-bwung nge ebwe bwunguló bwe ééw awewe llól oleigh (60) ráll mwiril yaal tolong ngare schagh ssoghur sów-bwungul Iimw Wóól me Iimw Faal rese mweitingáli. Mille yaal yoortá awewe allégh me llól táilil yeel, nge alléghkka eyoor llól Kotil Trust Territory of the Pacific Islands nge emmwel reppwal yááyá mellól imwal aleletil Commonwealth.

AWTOL V: Sów-arong Me Amerika

Tálil 1: Sów-arong Me Amerika. Sów-arong me Amerika rebwe afili me leirtowlap bwe ebwe tubuli Commonwealth llól Amerika me eppwal féérú alangal angang iye re ayooratá mellól allégh. Sów-lemelem ebwe ayoora tilighi iye ebwe abwáriló iyo sów-arong bwe ebwe aghulei ngáli Amerika me bwal alanger sów-arong mellól Amerika.

Tálil 2: Téél Llól Imwsamol. Angangal llól imwsamol nge ebwe ruwou (2) ráágh schagh me ngare ese lap sengi fau (4) ráágh, iyeel towowul mellól Awtol IX, Tálil 1.

Tálil 3: Bwángil. Bwángil sów-arong emmwel ebwe affil (bota) mellól Commonwealth me eppwal aramasal Amerika, eppwal rueigh me limou (25) rághil, me bwal aramasal Commonwealth, eppwal asai Commonwealth fisu (7) ráágh mwiril schagh yaalebwe tolong llól imwsamol sów-arong. Sów-bwung reppwappwal ayooratá bwungul atol aramas yaar lollo llól Commonwealth. Ese mweitingáli escháy aramas ebwe sów-arong mellól Commonwealth me bwal buleikka lemeliyal Amerika ngare eyoor yaal féfféér alléw ngare schagh aa sálátágh sengi yaal féfféér alléw.

Tálil 4: Abwabwal Ráágh. Sów-arong ebwe aghulei ngáliir sów-lemelem me sów-bwung tilighiyal abwabwal (report) ráágh llól aruwowal Lunesil Enero llól kapasal yaal angang, féfféér, mwóghutughut, mmwal ráágh me bwal alangal mwóghutughutkka ebwe fil ngáli lemelem me aramasal Commonwealth.

Tálil 5: Méél Liwelil Yaal Angang (Abwas). Sów-arong ebwe yááli abwassul llól ráágh me bwal alangal abwassul mwóghutughutul llól imwsamol iye e bwáwou mellól allégh. Abwas essóbw siiwel awtol yaal angang llól imwsamol.

Tálil 6: Pol (Esóór). Ngare ee tooto bwe esóór me ngare esóórlo aramasal imwsamolul sów-arong, sów-lemelem mille ebwe fili escháy siwilil ngare sów-bwung re mweitingáli.

Tálil 7: Atowow. Sów-arong emmwel rebwe atowow mellól imwsamol sengi llól Awtol II, Tálil 8, me llól Schulapal Awewel Alléghe, reel yaal sosongawa lemelem, féfféér ngau, me igha ese fil yaal angang.

AWTOL VI: Lemelemel Sóóbw

Tálil 1: Lemelemel Sóóbw. Ebwe yoor lemelemel sóóbw efaisúl schagh towowul mellól Awtol allégh yeel.

Tálil 2: Ffilil Samolul Sóóbw. Alonger schóól affil me Luta, Seipél, Tchilial me Iwal, me téél falúw me wóól Seipél rebwe ffili yaar samolul sóóbw wóól falúwer me ngare wóól téél falúwer.

a) Ese mweitingáli escháy aramas ebwe samolul sóóbw igha ese mmwel ebwe affil (bota) llól Commonwealth, igha ese ghaw ruweigh me limou (25) ráághil, igha sóóbw ii aramasal Commonwealth sengi rállil bweletál yaal angang.

b) Ffilil samolul sóóbw llól fau (4) ráágh. Llól atol fau (4) ráágh ngare ppunguló (mááλό) samolul sóóbw me ngare ee ughutiw mellól angang, schóól affil rebwe ffili siwilil ngare eyoor esóbw (1/2) me ngare ee lappeló sengi esóbw merel atol we reffililong llól me efaisúl schagh towowul mellól allégh.

Táil 3: Yaal Angang Samolul Sóóbw.

a) Ee tongáli ebwe angang me ngare ebwe schuulong llól Schulapal sów-lemelem efaisúl schagh towowul mellól Táil 5 llól Awtol allégh yeel.

b) Ee tongáli ebwe ghulei mwóghutughutul ammweler aramas towlap me selaapi kka ee towow mellól allégh bwulul ammweler aramasal sóbwol. Ee tongáli ebwe abwári ngáli sów-lemelem chungial me ngare tipal bwulul reel ammweler aramasal me selaapi kkaal.

c) Ee tongáli ebwe aalleta akkafat kka eyoor llól sóóbw nge ebwe abwári ngáli sów-lemelem chungial me tipal.

d) Ee tongáli ebwe tingór meta tipal llól awewel selaapiil lemelem. Ee tongáli ebwe ghulei Awtol awewel selaapi yeel me igha sów-lemelem esál ffang ngáliir sów-bwung. Ee tongáli ebwe isissilong tingórkka ee tipáli rebwe féérú mellól awewel selaapi yeel. Yaal tingór llól awewel selaapiyal lemelem nge sów-lemelem ebwe tabwei me ngere ebwe féérú igha e bwung fféérú.

e) Ee tongáli ebwe isáliwow alléghúl sóóbw efaisúl schagh towowul me llól allégh lapalap.

f) Ee tongáli ebwe yááyá selaapiyal lemelem llól ammweler layúl aramas igha aa bwung sengi sów-bwung me ngare aa bwung sengiir sów-bwung kkewe re ffiliir mellól sóbwol.

g) Ee tongáli ebwe afiliir, lemeliir, me amwaliirló schóól alilisiil llól fféérú yaal angang.

h) Ee tongáli ebwe féérú bwal akkáv angangkka ee towow mellól allégh.

Táil 4: Siiwel Ee tongáli samolul sóóbw ebwe yoor liwilil me méél weiresil efaisúl schagh towowul mellól allégh. Ee tongáli rebwe atarátíw liwilil samolul sóóbw llól yaal mwót bwe ii samolul sóóbw. Ee tongáli ebwe yoor liwiliir me méél weiresiir schóól alilisiil efaisúl schagh towowul mellól allégh.

Táil 5: Schulapal Sów-lemelem. Alonger samolul sóóbw kkewe re filiir faal Táil 2 me sów-alisiil sów-lemelem iwe re filitá faal Awtol III, Táil 18, nge rebwe schuulong llól schulapal sów-lemelem (Governor's Council). Ee tongáli sów-lemelem ebwe mwót bwe ii samolul schulapal sów-lemelem llól yaar aschuschu fáál faau (4) llól éw (1) ráágh igha rebwe awewei lepatal Commonwealth me téél falúw mellól Commonwealth.

Táílil 6: Akkáv Lemelem Sóóbw.

a) Ululul lemelemel sóóbw faal lemelemel Trust Territory ebwe úlól rállil bweletáál awewel allégh yeel. Ngare schagh ee towow mellól allégh bwe ebwe úlól, ese tongáli rebwe a úlól isissiwowul selaapil lemelemel sóóbw me Luta, Seipél, me Tchilial iye rebwe yááli ngáli ammwelel aramas me wóól falúw me ngare téél falúw igha a bwung sengi sów-bwung me ngare igha sengi sów-bwung kkewe re filiir me ééw sóóbw. Alléghúl lemelemel sóóbw kkewe abwunguwal sów-bwungul sóóbw me Luta, Seipél me Tchilial ikka re wewe faal awewel alléghúl nge rebwe bwal lo bwe alléghúl sóóbw llól lemelemel Commonwealth.

b) Ese tongáli ebwe yoortá bwal akkáv lemelemel sóóbw llól Awtol limou (5) ráágh sengi bweletáál awewel alléghúl. Mwirilól limou (5) ráágh, ee tongáli rebwe ayooratá bwal akkáv lemelemel sóóbw efaisúl schagh towowul mellól allégh. Ese tongáli ebwe yoortá bwal akkáv lemelemel sóóbw igha lemelemel eghitighiit sengi ééw téél falúw. Ese tongáli rebwe ayooratá akkáv lemelemel sóóbw igha ese bwung sengiir ruwow (2) mellól elu (3) iletil schulapal schóól affil mellól sóóbw.

AWTOL VII: Schóól Affil

Táílil 1: Bwángiir Schóól Affil. Eyoor Bwungul aramas ebwe fili bwal escháy aramas iye ebwe tepengi ngare rállil ubwutiwel ewel ngáli rállil affilil aramas iye ebwe tepengiir towlap me ngare aa ghowló me aa luu sengi seigh me walu (18) ráághil nge i fasúl aramasal Commonwealth, me ngare ee fasúl lollo llól Commonwealth efaisúl schagh towowul mellól allégh, me igha ese futágh (kalabos) bwe esóór féfféér alléw ee olong llól me ngare sów-awelewel rese suchungi bwe ekusch me ngare ii rewiniapos llól Amerika. Re sów-bwung rebwe ayoora alléghkka aramas rebwe bwung bwe rebwe affil schóól alillis ngare ii aramas winipos llól Amerika (U.S.).

Táílil 2: Ese Tongáli Sibwe Angimau Ngáli Escháy Igha Ese Ghukkule Arághrágh Me Iisch. Ese mweitingáli rebwe atoropa sengi bwungúl escháy aramas igha ebwe affil schóól alillis bwulul igha ese ghukkule arághrágh me iisch.

Táílil 3: Leliel Yaal Lollo. Sów-bwung rebwe ayooratiw bwe ebwe bwááló Táílil 1 bwe rebwe ayoora alléghkka ebwe fil ngáliir aramaskka re asai bwulei iwe me aramaskka saabw rewiniapos bwe ebwe bwá bwungúr ngare aa tooto rállil affilil schóól alillis.

AWTOL VIII: Ffil

Táil 1: Ffilil Schúlap. Rállil affilil schóól lemelemel Commonwealth nge llól Nobembre ghommwal Lunes, llól ráághil ffil.

Táil 2: Akkáv Ffil. Affilil schóól alilliskka akkáv nge ebwal yoor efaisúl schagh towowul mellól allégh.

Táil 3: Alléghúl Ffil. Re sów-bwung rebwe ayoorá táil alléghkka-tilighiyal iteer schóól affil ebwe bwá mellól, iteer aramaskka retipeli ebwe tolong bwe schóól alillis, iteer aramas téél wóól Marianas ikka resalo llól rállil affil nge eppwal yoor tilighiyal, affilil iit mellól tilighiyal schóól alillis nge rebwe tipmalei, tingórol paliwalil ffil ngare ee bwááló bwe ese ffil, me ee bwá milikka ee schuulong llól alléghúl ffil.

Táil 4: Takkalóól Ffil. Samolkka ra affiltá llól rállil ffil tomogh nge rebwe bwal angang llól bwuleil angang wóól aruwouwal Lunesil Enero reel ráághkka mwiril iyei.

AWTOL IX: Bwángiir Towlap Rebwe Féér Allégh me Liiló Allégh

Táil 1: Bwungúr Towlap Bwe Rebwe Ayoor Allégh Lapalapa Commonwealth

a) Awtol tilighiyal awewel alléghúl falúw nge ebwe ééw schagh bwungúl letel ffatalól. Ngare tilighiyal awewel Allégh-lap ebwe bwung mellól Téél Wóól Marianas iye ruweigh (20) ilet llól ebweghúw (100) iteer alonger aramaskka ra mmwel rebwe affil ebwe iisch. Ngare tilighiyal awewel allégh ebwe bwung mellól ééw schulapal towlap mellól buleiwe nge eppwal bwá ruweigh (20) ilet llól ebweghúw (100) iteer aramaskka ra mmwel rebwel affil.

b) Tilighiyal awewel Allegh-Lap ebwe isisngáli sów-sasalil awewe bwe ebwe awewe me abwungúwló tilighiyal allégh-lap ngare ee attabwei tingóreiyal Táil 1(a).

c) Tilighiyal awewel allégh iye sów-sasalil awewe atakk le alleta, ebwe isiswow llól rállil affil mwiril tuweigh (90) ráll takkal yaal alellet llól tilighiel.

d) Tilighiyal aweeweel allégh-lap emmwel ebwe toowow bwe ééw allégh mellól Téél Wóól Marianas ngere ruwow ilet llól elu aramaskka ra mmwel rebwe affil mellól Téél Wóól Marianas re tipeli. Alléghúl aramasal bwulei iye retipeli bwe ebwe bwá bwe ééw alléghúl sóóbw we nge emmwel ebwe bwung bwe ééw allégh ngare ruwow ilet llól elu re afeli llól sóbwol bwotasion we (senatorial district). Ebwele emmwel rebwe yááyá allégh ye towlap re afeli llól eliigh ráál igha aa takkaló afil yeel.

Táil 2: Bwángiir Towlap reel Rebwe Liiló Allégh Lapalapa Commonwealth Ye Ese Ghatch

Towlap emmwel ngeliir rebwe ayúwló eew allégh ngere re schu fengel nge raa afeli llól referundum.

a) Mille towlap rebwe aúwló eew allégh nge allégh ye sów-bwung re fééri nge ebwe lo alangal reel meeta rebwe ngalleer towlap bwe rebwe afeli ngere re mwuschel ngere rese mwuschel reel allégh ye re kke mengi rebwe

AWTOL IX: Bwángiir Towlap Rebwe Féér Allégh me Liiló Allégh

Táil 1: Bwungúr Towlap Bwe Rebwe Ayoor Allégh Lapalpal Commonwealth

a) Awtol tilighiyal awewel alléghúl falúw nge ebwe ééw schagh bwungúl letel ffatalól. Ngare tilighiyal awewel Allégh-lap ebwe bwung mellól Téeł Wóól Marianas iye ruweigh (20) ilet llól ebweghúw (100) iteer alonger aramaskka ra mmwel rebwe affil ebwe iisch. Ngare tilighiyal awewel allégh ebwe bwung mellól ééw schulapal towlap mellól buleiwe nge eppwal bwá ruweigh (20) ilet llól ebweghúw (100) iteer aramaskka ra mmwel rebwel affil.

b) Tilighiyal awewel Allegh-Lap ebwe isisngáli sów-sasalil awewe bwe ebwe awewe me abwungúwól tilighiyal allégh-lap ngare ee attabwei tingóreyial Táilil 1(a).

c) Tilighiyal awewel allégh iye sów-sasalil awewe atakk le alleeta, ebwe isiswów llól rállil affil mwiril tiweigh (90) ráll takkal yaal alellet llól tilighiel.

d) Tilighiyal aweeweel allégh-lap emmwel ebwe toowow bwe ééw allégh mellól Téeł Wóól Marianas ngere ruwow ilet llól elu aramaskka ra mmwel rebwe affil mellól Téeł Wóól Marianas re tipeli. Alléghúl aramasal bwulei iye retipeli bwe ebwe bwá bwe ééw alléghúl sóóbw we nge emmwel ebwe bwung bwe ééw allégh ngare ruwow ilet llól elu re afeli llól sóbwól bwotasion we (senatorial district). Ebwele emmwel rebwe yááyá allégh ye towlap re afeli llól eliigh ráál igha aa takkaló afil yeel.

Táil 2: Bwángiir Towlap reel Rebwe Liiló Allégh Lapalpal Commonwealth Ye Ese Ghatch: Towlap emmwel ngeliir rebwe ayúwól eew allégh ngere re schu fengel nge raa afeli llól referendum.

a) Mille towlap rebwe aúwól eew allégh nge allégh ye sów-bwung re fééri nge ebwe lo alangal reel meeta rebwe ngalleer towlap bwe rebwe afeli ngere re mwuschel ngere rese mwuschel reel allégh ye re kke mengi rebwe

Táilil 8: E fil bwe selaapi kka re iyéélú reel ebwe assefáál nge úúmwéyló schagh ngáre Trust fund nge rebwe yááli schagh reel fundool selaapiyal assefáál (rebate). E fféetá milleel.

Táilil 9: Ebwe lapeló reel rebwe lighitiingáli schóól abwóssul tax mwóghut bwe ebwe toolong alongal yáyáál fundool towlap nge ese tabweey ailééwal constitution.

ayoora. Reel allégh ye Sów-bwung re fééri nge alanger towlap re toolong llól nge ebwe yoor ruweeigh ilet llól ebwughiw (20%) reel towlap kka re schu llól eew pitisun(petition) bwe rebwe fili bwe ebwe siiwelló allégh we. Ngere allégh yeel ebwe mwet ngeliir schagh schóól eew bwuleyil bwotadood(senatorial district) nge ruweeigh ilet llól ebwughiw (20%) llól bwuley we rebwe afeli ngere ebwe toowow bwe eew allégh lapalpal Commonwealth.

b) Mille tungóór (petition) llól referendum nge rebwe bwal ngallei Sów-sessalil schóól lemelem (attorney general) eew schéél bwe ebwe ghulei bwe allégh e lo llól táilil 2 (a) nge re atabwei.

c) Petition-nul referendum ye re ayoora nge Sów-sessel (attorney general) aa angúúngúúw bwe emmwel, rebwele ngaleer towlap llól iliigh ráál igha rebwele afeli ngere re mwuscheti ngere saabw.

d) Petition-nul referendum reel allégh ye ebwe mwetngeli towlap nge ebwe luuló esóbw aramas kka rebwe afeli reel bwotasion. Iwe mille re fééri llól sóbwol bwotasion(senatorial district) nge ebwe luuló esóbw aramasal sóbw we bwe ebwe emmwel ebwe mááló allégh we. Ebwe eliigh ráál takkalóól bwotasion nge ebwe emmwel ebwe mááló allégh we e lo llól referendum.

Táilil 3: Apili Sefáli Afil: Schókka re afeliir bwe Sów-bwung ngere Sów-lemelem nge e bwal mmwel rebwe asefáli aar affil.

a) Rebwe ayoora pitisun ye re ghal ira bwe "Apili Sefáli Afil" nge rebwe abwááló ital aramas we me rebwe aweewei meeta bwulul bwe rebwe ayoora milleel nge ebwe 20 ilet llól ebwughiew (20%) aramas kka aa mmwel rebwe bwoota re mwuschel ngeli pitisun we.

b) Pitisun yeel ebwe bwal yoor kkopiyal llól bwulasiyol Sów-sesselil (attorney general) Sów-lemelem.

c) Pitisun yeel ngere schagh Sów-sessel aa takkal fééri nge tiwegh llól tiweeigh (90) ráál nge towlap rebwele afeli ngere re afeschi ngere saabw.

ASSEIGHIL SIIWEL #10
Siiwel Mellól awtol (10) seigh: Taxation (abwós) me
selaapiyal towlap

Táilil 1: Aschuschuulong meeta faal towlap (public purpose/ghatchuur)

Fasúl Táilil 2 nge e atotoowow alongal. E ayoora:

Táilil 2: Atotoolongol Ripoodul Milikka Essóbw Abwós (Tax).

Alongal alimoowal ráágh nge gubenko ebwe aghuleey ngaliir sów allégh (legislature) reel meeta toowowal milikka ese abwós (tax) ngáliir aramas, selaapi me ghatchúl falúw sáangi igha eyoor alléghúl. Llól ripood yeel nge emmwel schaagh ebwe yoorolong kkepas ghatch sáangi gubenko reel ghatchúl alléghúl milikka ese abwós (tax exemption).

Táilil 2: Esóór siiwel. (Milleel nge fasúl Táilil 3.)

Táilil 3: Aschuschuulong tool igha esóór bwángil molofitil towlap reel rebwe yaali igha ese ghów selaapi (Milleel nge fasúl Táilil 3).

Táilil 4: Atetiweey llapal ffil (boota) iye e fill reel igha rebwe angúngúw abwóssul falúw (property tax) sáangi 3/4 mwet ngáli sséghúl boota (ffil) kka e toolongo (faúl Táilil 5).

Táilil 5: Siiwel mellól constitution reel milikka e fil reel akkayúlóól mwetil selaapi ngáre ese ghów (retirement deficit). Alléghú akkayúlóól umwumwul schóól angaang me schóól abwós ngáre ese ghów selaapi (saabw ngáliir schóól espitódód me pulusiiya ebwe mwóghut schagh mille yaal úló mwóghutul selaapi igha ese ghów.

Táilil 1: Ghatchúur Towlap: Tax nge esemmwel bwe ebwe tax sefáál nge bwal llapal selaapil towlap nge esemmwel rebwe schéschéél ngáre saabw, ighile schagh eghl ngáli ghatchúur towlap nge eew mille welewelil ghol fengál me mwóghutughutul lemelem me bwal ghatchúur alogheer towlap ngáre eew schagh.

Táilil 2: Bwángil Molofitil (debt) Towlap: Molofitil towlap (debt) nge esóór bwángil me ipital ngáre esóór angúngú sáangi two-third meleyir mwúschúl sów allégh.

Táilil 3: Tool Liwilil Towlap: Molofitil towlap sáangi akkááw molofit me angaangal lemelem ekke abwós sáangi selaapi kka e mwet sáangi milikka ebwelo bwe ghatchúur towlap meikka esáál mwo nge esóór bwángil bwe ebwe bweibwogh sáangi seigh percent sáangi llapal méél falúw mellól commonwealth. Molofitil towlap nge esemmwel rebwe yáali ngáre ese ghów selaapi me ngáre yáali llól mwóghutughutul lemelemil commonwealth me ngáre ráráál.

Táilil 4: Abwóssul Falúw (Tax): Esóór tax ye ebwe abwós sáangi aramas kka falaweer eew schagh familliya reel imwiimw, maat, me ngáre resáál limiti falaweer, mille schagh eyoor angúngú sáangi towlap igha reboota mellól bwuleyil yaar ffil (senatorial districts) igha eyoor abwóssul tax.

Táilil 5: Akkayúlóól Mwóghutul Selaapi Igha Ese Ghów: Selaapi igha ese ghów nge ebwe úuló mwóghutughutul llól ruwoowráágh mwiril ráágh ye eyoorota llól ngáre eluww ráágh ngáre ulusul ngáre alongal llapal selaapi ye ese ghów e lap sáangi seigh sáangi ebwughúuw ilet mellól selaapi kka ekke toolong commonwealth ghal llól eew ráágh. Gubenko me ngáre Sówlemelem nge ebwe atotoolong mángemángil fféérúl plónool Akkayúlóól Mwóghutul Selaapi Igha ese Ghów ngáliir schóól allégh sáangi aileewal me bwángil ówtol III, Táilil 9 (a). Ngáre igha aa atotoowow selaapi we ese ghów

nge esemmwel rebwe yáali selaapiyal Commonwealth eweewe schagh welewelil ngáre saabw, bwe sássáril abwós me ngáre ayoora iyo ebwe toolong llól leliyeel angaang ye eyoor ngáre bwal ayoora eew tappal angaang kka e fféétá, ikka schagh schóól allégh raa angúúngú reel leliyeer assamwool, me tappal angaang kka eyoor ikka

Sów Lemelem me ngáre gubenno e alúghúlúghúúw bwe ebwe anngówa ghatchúl ilighiir me malaweer aramas me eyoor sáangiir schóól allégh tipiyeev nge ebwe bwung sáangi rewoow sáangi elouw aflet sáangi tipeer schóól iimw faal (legi) me iimw llang (sen.) alongal iussul reel abwossuur aramas nge rebwe ngáli aghów selaapi ye ese ghow.

Táilil 6: Atotoowow bwáangiir schóól allégh bwe rebwe aluuwta tool umwumwul aramas angaang sáangi jaar bwung fengál (fasúl Táilil 7 millel).

Talil 6: Angaangal Lemelemil Faluw: Llól aktool aisii sil sclaapiyal eew ráágh, nge schóól alligh rebwe ayoora aighíghúl tool llapal aramas kka rebwe angááng ghal blól raráál, schulapas (dipartimento), bisnis bwáng me mwiischil lowlap kka llól Commonwealth ikka rekke bweibwogh sáangi selaapiyal towlap.

Táilil 7: Ayoora tool bwe ngáre re fili samwoolul selaapi (secretary of finance) nge emmwel schagh rebwe atowowu ngáre meeta. Atotoowow ofal we ngáli schúúlapal selaapi reel ebwe isiisiwow allégh igha angaangal schóól allégh me schóól lemelem, nge saabw mwóghutul constitution (fasúl Táilil 8 milleel).

Talil 7: Lemdemil Selaapiyal Towlap: Schuulapal selaapi (Dipamentool Finance) mei iyo schuulap ye e miviréto ebwe lemeli me ampawala jischiiv mwóghutul selaapiyal Towlap. Samwoolul selaapi (Secretary of Finance) nge emmwel schagh bwe sówlemelem ebwe atowow ngáre meeta.

Táilil 8: E fil bwe selaapi kka re iyéélú reel ebwe assefáál nge iúímuyéyló schagh ngáre trust fund nge rebwe yáálóschagh red fundool selaapiyal assefáál *rebate. E fféétá milleel.

Talil 8: Fundool Selaapiyal Assefaal: Ailetíl salapiil tax kka e toolong nge samwoolul selaapi e lúghúúw bwe e fil ebwe ayoora assefáálil reel rebwe tabweey ailééwal allégh nge ebwe ammwel ghatch, llól fundool selaapiyal assefáál. Lailayúl selaapi kka sáangi fundool ? nge ebwe mwet ngáli fundool towlap.

Ital: Ital awtol 11 nge ebwe lliiwel "falaweer Towlap" ngáli "Falawal Commonwealth" bwe ebwe bwariiló schééchél epital awtol yeel.

AWTOL XI: Falawal Commonwealth

Táilil 1: Esóór Lliiwel

Táilil 1: Falaweer Towlap: Falúw lla eyoor liliighiya nge ebwe assefáál sáangi Commonwealth sáangi Trust Territoy of the Pacific Islands ngáre iyeel tingóreeyal mill Secreterial Order 2969 iye e mwet sáangi Secretary of Interior mewool Amerika wóól Disembre 26, 1974. Falúw kka ffat bwe eyoor tiliighiyool nge rebwe isali ngali Resident Komisina ngáre iyeel toowowul sáangi akkulé ye. Secretarial Order 2989 iye e toowow merell United States Secretary of Interior Mótso 24, 1976, falúw kka e ffat bwe eyoor tiliighiyal nge ebwe assefáál n'gali lemelemil Northern Mariana Islands sáangi aiééwal Awtol VIII mellól yaasch. Ppwol (Covenant) fengál me bwal Commonwealth igha Commonwealth ighíta ngáre mwiril ebwe ira bwe faúw kkaal nge falaweer aramasal Commonwealth ikka e bááló bwe iir bwal tatlálír schéeschéél aramasal Northern Marianas.

Tálil 2: Esóór Siiwel

Tálil 3: Esóór Siiwel (nge etal schagh mille ebwe ghol fengal mettal)

Tálil 4: (a) Asefálúlong airtiril Constitution ul 19976 red Cemelemil Falaweer towlap. Yááyá ttal Bwulasiyo ye Marianas Land, Burlatt bwe ebwe buáálo mwóghutughutub. liwili rághil angaang sáangi 4 mwet ngáli 5 rááhg (bwe ebwe faamal (4) meliyir samwool kka limmal (5) ebwe filiyal sówlemelem igha e toolong llól Bwulasiyo nge aa aschuuschulng mille eew term.

Tálil 4: (b) Bwe alongeer samwool kkaal nge rebwe ffil mellól pariked bisnis, samwool kkaal ngesessolow yoor yaar angaang llól lemelem. Liwili meeta ghuleeyal (qualification) ngále "e lap ghuleeyal reel kkapasal me kkol falúw milleel Commonwealth Atoowow kkapasal fféer alleew ayoor milleel llól Awtol 7.

Tálil 4 (c) Esóór siiwel (Fasúl Tálil 4(d) milleel.

Tálil 4 (d): Nge ebwe yoor arongorong lló eew raagh sáangi samwoolul (chair) mwúschil Bwulaasiyo yeel igha re schu reel iyéélágh me schóól fféeril allégh.

Tálil 5(a): Mellól Progrómaal Homestead (Faffalúw) nge e pual toolong aimwiinaw llot (fitifosch iimro kka ebwe akkayúútuw llól falaweer towlap ikka e ailelelo be faffalúw (homestead) Atoowowu 3 rááhg reel awetewetil igra rebwe bweibwogh me ngáre ngalleer falúw bwe rebwe yááli 25 rááhg nge ese mmwel rebwe ameeewlo ngáre lúvíle tilíghiyal ngalir schóól akkamíílo (bisnis). Akkááw mil fisch (requiremento nge ebwe tobweey ailééwal allégh.

Tálil 2: Ppweel Kka Faal Sáát: Lemilemil me kkapasal ppweel kka elo faal sáát ikka e bwáliiló Commonwealth nge ebwe yoor allégh ye ebwe bwung llól.

Tálil 3: Akkááw Falaweer Towlap: Lemelemil me kkapasal falaweer aramasal towlap kka e úúmwéy sáangi ikkiwe e téé sáangi tálil 2 ebwe lemeliyal Bwalasiyool falúw meueool Marianas (Marianas Land Bureau).

Tálil 4: Marianas Land Bureau: Iyeey nge aa yoorota Marianas Land Bureau.

a) Mellól Bureau yeel nge ebwe yoor limmal (5) samwool kka sówlemelem ebwe filiir ikka filyeer me angúngúyeer sówbong (senate). Samwool kkaal nge iir mille rebwe tepengi lemelemil Bwalaesiyo yeel ngáliir aramasal Commonwealth iye tattalil aramasal Northern Mariana. Samwool kkaal nge rebwe angaang limoow (5) rááhg (term) nge ebwe ghal akkaúúlo eew rááhg, nge essóbw angaang lap sangi eew term.

b) Eschoy meleyir samwool kkaal nge ebwe aramasal ghal eew me eew bwuleyel ffil (Senatorial District) eschay meleyir nge e pwal schóóbwat nge bwol eschay epwal lo faal iteer Refalawasch. Samwool kkaal nge rebwe aramasal United States nge rebwe lo llól Commonwealth limoow rááhg mmwal igha rebwe fili ebwe yoor ghuleeyal reel kkapasal, me kkol falúw mellól Commonwealth, nge ese kka angaang ngáli lemelem.

c) Bwulaasiyo yeel nge eyoor bwángil ngádú akkááw schwulap (Corporations) sáangi ailééwal alléghúl Commonwealth nge sáangi lapal angúmguyeer samwool kka limmal (5).

d) Samuoolul mwuschil Bwulaasiyo yeel ebwe abwááúoow meeta yaar angaang llót eew rááhg (annual report) ngalúr schóól effééul allegh igha re iyeelah efaisúl yaar angaang me lemelo falaweer towlap me alongal toowowul akkatélóól me tiip reel falaweer towlap kka eyoor ráághela e mweteló me bwáriulow tiipeer samwool kkaal reel faúw kka llól Commonwealth.

Tálil 5: Bwungul Alligh: Bwulaasiyo yeel nge ebwe atabweey bungubungul allégh igha ebwe fééru yaal angaang.

a) Bwulasiyo yeel nge emmuel schagh ebwe yááli ehús mellól falaweer towlap bwe rebwe yááli ngáli faffalúw "homestead" me progromaal umw llol faffalúw. Aramas ye re ngaleey falúw nge ese ebwe amééwlo me ngáre atee'w (lease) bwe yáyáál bisnis llów ruwefhg me limoow akkuli reel igha ehgil ngali progróoma ye faal tálil yeel nge ebwe mwet sáangiir schóól bwolaasiyo yeel.

Tálil 5 (b): Sáangi faffalúw (homestead) nge emmwel schagh falweer towlap ebwe mwet ngáli bwaleew schuulap mellol lemelem reel yáyáál ghatchúúr towlap. Siiwel falúw nge ebwe utch me ngáre takkeló llól (2) ráágh.

Tálil 5 (c): Akkameeló (Adkiloon) nge emmwel ebwe gbulaaló (40) ráágh. Alongal falúw kka ebwe akkomééló me ngáre adkkiilaló nge ebwe yoor arongorong, bwe ebwe yoor tapalígh me aramas ye e tipáli ebwe mmwelil aingiil llapal selaapi (bid) me iyéélaghúl towlap.

Tálil 5 (d): Ebwe yoor aweweel yayaal falúw mmwal igha ebwe, lliuel akkamééló me ngáre akkilaaló, aweewe yeel nge emmwel mwiril igha eyoor arongorongal towlap.

Tálil 5 (e): Buerau yeel nge atotoolong tingórol selaapi (budget) reel mwóghutughutul ghal eew ráágh eweey schagh bwal amwéyút schuulap nge emmwel schagh rebwe yááli selaapi we ngáre schóól fféerúl allégh me angúungú.

Tálil 6 (a): Ayooraaisiis ye esóó mwúтчulóól nge ebwe úmwéyló schagh bwe yáyáál towlap.

Tálil 6 (b): Abwáari bwe chalaghaal, Bird Island, me Forbidden Island nge ebwe ló bwe aisiisil esóór mwúтчulóól.

Tálil 6 (c): Abwáari bwe alongal mwo schong esát kka e ppi nge bwal aisiisil esóór mwúтчulóól.

Tálil 6 (d): Falawal Towlap kka ighila ikka e ghulaawo leppi nge eswal toolong ngáre esóór mwúтчulóól aisiisil, ighile schagh bureau e ira bwe saabw.

b) Bwalaasiyo yeel nge emmwel schagh ebwe atééw ngáli bwal eew bwalaasiyool llo lemeam reel rebwe yááli bwe ghatchúúr towlap meviril ngare eyoor arongorong me iyéélaghil towlap rwoow ráágh sáangi igha re tingór.

c) Bwalaasiyo yeel nge emmwel ebwe atééluló faláweer tolal reel yayaal akkamééló (bisnis) mwíril igla eyoor arongorong, mmwelil aingíngil llapal selaapi me iyéélaghl towlap. Yáyáál adkiloon nge essóbw lap sáangi faigh (40) ráágh nge ebwal toolong liwilil wel nge ebwe maató llól eluww ráágh (3) ngáre ese takk yáyáál bisnis we. Adkiloon kka e lap sáangi ruweigh me limoow (25) ráágh, nge e lap sáangi limoow (5) iltaaria (hectares) nge ebwe atotoolong reer schóól fféerul allégh. Schóól efféerul allégh mwiril yaar iyéélagh nge emmwel schagh bwe rebwe angungúw ngáre asefááli nge esemmwd rebwe liwile tidighúl adkiloon ye e toot merúr schóól bwalaasúyo yeel (bureau). Ngáre esóór meeta schóól efféerul allégh re féerú llól oleigh (60) rál, nge rebwele isáli bwe aa ang'wungú adkiloon we.

d) Bwalaasiyo yeel nge ebwe lemefil falaweer towlap nge ebwe attabweey aeweweel reel bwe aghatchu yáyáál falaweer towlap ebwal toolong ifa ghommwal rebwe yááli ngali me rebwe adaptáali me ngáre liwile aweewe yeel mwiril igla eyoor arongong me iyéélaghil towlap.

e) Bwalaasiyo yeel nge ebwe bwunghi alongal selaapiyal falaweer towlap nge kkáyil isállong llól Marianas Public Land Trust nge emmwel schagh ebwe isáliitiw fischal yEayEaEal muoghutughudul lemlem, abwóssul program faal tálil 5 (a) me limilimi aásúsil tooú máalo iye elo faal tálil oloow 6 sáangi selaapi ye schóól fféerul allégh re angungúw fengál me sówlemelem.

Tálil 6: Aisiisil Esóór mwúтчulóól

a) Ayoor milikka aa isiisiló bwe yaar towlap nge esóór mwúтчulóól ya reel yáyáál kko liliyeel ur me rebwe ammuala fischiy leyil wal fengál me malúl, bwal walawal kka elo bwe safey me aghat'chú yáyáál schóól. 'sóór falúw kka aa Úmwéyló schagh ye emmwel rebwe améewló me ngáre ngalleeyló inaamwo praihet fa bwe rebwe yááli.

b) Ghalaghaal, Isleta Maigo Bird Island me Isleta Maigo Lauo (Forbidden Island) meelól †hird Senatorial District nge ikkaal falúw kka esóór mwúтчulóól yaar isáli ngáre esóór aramas iye nge rebwe yááli schagh reel kko me ur.

c) Talawal Towlap kka elo ebwúghúw limeigh pííye sáangi sáát ikka leppi nge ese bual yoor mwúтчulóól yaar aisiisa nge rebwe limiti ngáre rebwe limiti igha esoor aramal me esóór iimu ikka schagh ayoor iimw bwe leliyeel ur.

d) Talawal Towlap kka e ghulaawow leppi nge bual asiisil esóór mwúтчulóól ikka bureau e apasaasow bwe saabu mmual Disembre 31, 1997.

Táílil 6 (e): Falawal Towlap kka e llang sáangi sáát umabwughúw (500) piiye nge ebwal toolong llól aisiisil esóór mwúthúlóól, ighile schagh bureau e ira bwe saabw.

Táílil 6 (f): Faluw kka eyoor waallap me malúl leylil wal nge toolong llól aisiisil esóór mwúthúlóól.

Táílil 6 (g): Alongal falúw towlap llól kka wóól schungh (sabana) mewóól Luuta nge ebwal toolong llól aisiisil esóór mwúthúlóól.

Táílil 6 (h): Ebwe yoor fischal ebwughúw ittaariya (100 hectares) meleyil falúw kka me ngallee sulóólu mewóól tchúlúyól nge aa assefáál ngáli çommonwealth bureau ebwe aitiwow ngáre aisiisil esóór mwúthúlóól.

Táílil 6 (i): Elo ngáli Bureau bwe ebwe aituwow falúw kka ebwe aisiisil esóór mwúthúlóól sáangi ailéwal alleghúl falúw (Constitution).

Táílil 7: Mwóghutughutul akkapé me alletal yáyáál me lemelemil falúw nge elo ngáli bureau. Aiyegh kka e allégh neel falúw nge iimwal aweewe (kotti) mille ebwe aweweey.

Táílil 8 (a): Aghitighitáátiw yaar angaang schóól llól bwalaasiyo (terms of office for trustees) sáangi oloow (6) ráágh mwet ngáli limoow (5) ráágh. Sóbweeilong ruwoow terms reer trustees.

e) Falawal Towlap kka e llang sáangi sáát limabwúghúw piiye nge bwal aisiilil esóór mwúthúlóól ighile schagh bureau e ira saabw mmual Disembre 31, 1997.

f) Falawal Towlap nge ebwal toolong kagman Wildlife Conservation, Naftan Conservation Leliyeeá mal yáliyál (chenchun bird sanctuary) me afato wildlife conservation nge lowal aisiisil esóór akkáyu me esemmwel rebwe adkilaailó falúw kkaal.

g) Falawal Towlap kka elo wóól schuugh (sabana) mewóól Luuta nge ebwal toolong llól aisiisil esóór mwúthúlóól nge re yááli reel ammaat, aghatchúl walawal me mal yáliyál fengál me bwal leliyeel ur, iye mwet sangiir schóól bureau faal táílil 5 (a).

h) Ebwe yoor fischal ebwughúw ittaariya (100 hectares) meleyil falúw kka re ngalleer sulóólu mewóól chúlúyól nge aa assefáál ngáli Commonwealth bureau ebwe aitiwow ngáre aisiisil esóór mwúthúlóól.

i) Akkááw falúw kka aisiisil esóór mwúthúlóól nge bureau mille ebwe aitiwow.

Táílil 7: Yáyáál Falúw: Bureau nge eyoor bwángil bwe ebwe alleta, apééw, rághiiy, me awevey alongal yáyáál falúw.

Táílil 8: Marianas Public Land Trust: Ighila nge ayoorota Marianas Public Land Trust.

a) Mellól trust nge ebwe yoor limmal (5) trustees kka filiiyal sówlemelem sáangiir sówbwúng senate, iye rebwe féérú ghatchúúw yaar angaang. 'schay meleyir aramas kkaal nge ebwe ghal aramasal ghal llól bwuleyil ffil (Senatorial District nge aramasal falúw, eschay meleyir nge shóóbwut, eschay meleyir nge ebwe toowow faal iteer refaluwasch. Aramas kkaal nge rese angaang ngáli lemelem (gubenko) ngáre rebwe trustee. Trustee nge ebwe angaang limoow ráágh ghal eew ráágh ebwe akkayúúl nge essóbw angaang (2) terms.

Táílil 8 (b): Trustees nge elo ngáliir rebwe óurú seplaapi kka elo ngáliir trustees mwetta faigh ilet sáangi ebwúghúw (40%) reel tool llapal aúghúlúgh; oleigh ilet sáangi obúrighúw(60%) reel llangal tool aweewe; tool llapal selaapi ngáre wewel selaapi ngáre e fil. Re lúvili táílil yeel reel kkapasal we eyoor sáangi rágh ye 1976-mevet ngláli 1986. fasul táílil 6 (c) milleel. Atotoowow fasul táílil 6 (c) iye eyoor leliyeel aisiisil selaapi (bank) iye schóól efféerúl allegh re bwúngúúw fengalliyy bwe essóbw yoor.

Táílil 8 (c): e ayoor: bwe ngáre eyoor Marianas development Bank nge ebwe ayoor alillis reel ghátchúl falúw sáangi Ameerika reel tingórol selaapi (loan) faál aitiyal Awtol (VII) táílil 702 (2) mellól alléghúl falúw (covenant) nge ebwe isiisibng llól capitol bank, nge emmwel ameigh me limoob ilet (55%) ilet sáangi ebwughuw reel ebwe sássarátá llapal selaapi bwe ebwe ghuloata.

Táílil 8 (d): Esóór Siiwel fasúl táílil 6 (d) milleel.

Táílil 8 (e): Esóór (Fasúl Táílil 6 (e) milleel).

b) Trustees nge iir rebwe óuru me ngáre aisiis selaapi (invest) llofoschota faigh ilet mellól ebwúghúw (40%) mellol selaapi kka ekke toolong bwe alúghúlúgh iye aisiis ngáli Ameerika nge ebwe ebwughuw (60%) mellól selaapi kka eyoor ebwe atééte ngáli United States Stock Exchange reel igha eghi llang táílil. Owruul selaapi reel llapal, me ngáre weweel selaapi nge schóól aweewe rebwe féerú ngare re ghuleey be e fil. Trustees nge eyoor bwangúr reel rebwe ouru me alailaú selaapi kka eyoor.

c) Trustees nge emmwel rebwe aisiis ngáre isiisiwow selappi faal ailéewal táílil ye 5 (a) me ammwel aisiisil esóór murutchulóól rye e bwáng sáangi táílil 6 lóffósch ngáli faigh ilet mellol ébwughúw (40%) sáangi llapal selaapi kka eghal toolong llól eew ráágh nge rebwe isáliitúw fischal mille ammuelel me limilionil bwulaasiyo me lemelem. Lussul nge ebwe sefaalong llól selaapiyal lowlap rebwe ailetiiló sáangi angúngúyeer sów ffél me indigenous affaias reel mwóghutughut kka rehuleey bwe e fil.

d) Trustees nge rebwae feeru alongal akkúlé faal ówtol VIII, táílil 803 (e) mellól alléghúl falúw (covenant) bwe rebwe yááli selaapi ye e toolong reel adkilonul leliheel ffeel aghil waa (Tanapag Harbor) me Talaabwogh bwe limilimil me efféerúl memoial park. Trustees emmwel rebwe amweta ngáli selaapiyal towap (general funding) luss me ifa llapal kka eyoor ighile schagh trustees reghuleey rebwe isaliituo fischal ammwel lemelem me bwulaasiyo.

e) Trustees nge rebwe atoolong kkapasal mwóghutúghutul eew ráágh (annual report) ngalúr aramas towap reel mwóghutul selaapi fitifay e toolong fitifay re yádúlo, atolongooy metta kka trustees re yááli ngáli.

Siiwe Mellól ´Awtol 12

Siiwel Mellól Awtol 12: Aighúúghúl fangelóól falúw

Awtol XII: Aighúúghúl Fangelóól Falúw

Táílil 1: (Esóór siiwel)

Táílil 2: Angúngúúw akkaté me liffanagal falúw ngáliir layúr layúl layúr ngáre relo llól (25%) bughutaal aramasal Téél Wóól Marianas. Ayoor akkatéel falúw ngáliir atte kka re mweitiir mmwal ebwe oloow rághiiir. Ayoor akkatéel falúw ngáliir malshóóliimw kka saabw bughutaal aramasal Téél Wóól Marianas ngáre schóól fféerúl allégh re angúngúúw.

Táílil 1: Fangelóól Falúw: Bweibwoghul me foscholfoshol bwungiyal akkamwússhúl me yayaal falúw mellól çommonwealth nge ngáliir schagh aramas kka bughutaal Téél Wóól Marianas.

Táílil 2: Bweibwoghul Falúw: Tapalal kkepas ye bweibwoghul falúw mellól Táílil 1, nge ebwal schuulong bweibwoghul akkame, adkiila, liffang (irensia) me bwal akkááw aweewe ngálúr, layul layúr ngáliir aramas kka re mweitiir mmwal ebwe oloow rághiiir, akkatéel falúw ngáli schóólimwal ye saabw bughutaal aramasal Téél wóól Marianas iye aitiyal allégh, me akkatéel falúw reel siiwel (mortgage) reel federóód ngáre lemelemil Commonwealth nge eyoor aighúúghul ngáre bwungiyal aal akkamulase falúw nge essóbw lap sáangi seigh (10) raagh.

Tálil 3: Ayoora tool yayaal me lemeleml falúw ngáli aramas ye e akkamwasch falúw lap sangi limeigh me limoow (55 yrs) raagh: angaang kkaal ikka amew safaliy (buy back) me atkiilon kka e bwungi nge ese mmwel.

Tálil 4: Ebwe atotoowow faal tapalal kkepas ye mweimweil aat me aramas kka bughutaal aramasal Marianas. Atte kka re mweitiir nge rese bwal iir bughutáál aramasal téél Marianas bwúlul igha re mweitiir nge ese mmwel rebwe yááyá falúw. Emmwel schagh rebwe yááyá sangi falaweer aal familliya sangi ailcewal Talil 2.

Tálil 5: Ayoora (control test) reel rebwe ghuleey ifa schuulap kka re toori ngáre toolong bwe iir bughutáál aramasal téél Marianas; reel ebwe mmwel schuulap kkaal nge aramas kka re yááli me samwoolul nge ebwe yoor limeigh me eew ilet (51%) tchaar ngáre bughutáál anamasal marianas nge schéschéél ulusul, me lemeli s'chuulap yeel.

Tálil 6: Siiwel weweel sangi "void ab inito" ngále "Nórdable" (esóór motal) bwe kottir ebwe mmwelil aweweey ngáre bughutáál aramasal téél Marianas ikka re akkámé falúw llo yaar mangefisch nge rebwe amwúschú schagh falúw kkewe. Aschuulong (6) ráágh stalute of limitation bwe alongal milikka e alotooolong llól kotti nge esemmwel rebwe fiiyowáágháli oloow ráágh ighile schagh eyoor amang ngáli aramas ye e atotooolong.

Aschuulong bwal eew bwulasiyo mellól bwulasiyool attorney general bwe ebwe alisiir aramas kka eyoor falaweer, mwoghutughutul me aweweel Awtol (2) reel ebwe alúghúlúghúw bwe falúw nge ebwe lo ngáliir schagh bughutaál aramasal téél Marianas.

Tálil 3: Esóór Aighúúghúl Me Bwungiyal: Akkamwaschúl Falúw: Tapelal kkepas kka esóór aighúúghúl me bwungiyal akkamwuschul falúw mellól Tálil 1 nge ebwal toolong yáyáal me adkilaal falúw iye ebwe lap sangi limeigh me limoow ráágh nge ebwal yoor aweweel mwirilól.

Tálil 4: Bughutáál aramasal Téél Wóól Marianas: Bughutáál Aramasal Téél Wóól Marianas, nge aramas kka raa lo ngáre iir aramasal (citizen).

Tálil 5: Schuulap (Kompaniia): Eew schu nge ebwe bwábwe bughutáál aramasal Téél Marianas igha e aschuschuulong llól Commonwealth elo me angaang llól Commonwealth, ebwe yoor samwool kka ebwe limeigh me eew (51%) bughutaal aramasal téél Marianas nge e lap sangi ruweigh me eew (21 yrs old) raghiir scheschéél ngáre ulusul nge e lemeli schuulap yeel nge ebwal yoor limeigh me eew (51%) yaal kabu iye yaar me fitiyeer bughutáál aramasal téél Marianas.

Tálil 6: Aweweel: Alongal fféer kka ese tabwesey tálil (1) nge esoor motal (ipital). Ngáre eyoor kompaniya ye e yááya falúw nge ese attabweey tálil (1), nge falúw we ebwe assefáal ngáli lemelem (gubenko). Attorney General ebwe ayoora eew bwulaasiyo bwe alisiir aramas kka eyoor falaweer, amwiri akkatélólól falúw me mwoghutughutul igha ebwe tabweey ailéewal awtol yeel. Alongal efféer me mwóghutughut nge ebwe atotooolong llól oloow ráágh igha eyoor mwoghutughut ngáre eféer.

Tálil: Mwóghutughut (Transitional) Me "Akkááw"

Tálil 7: Mwóghutughut ee attabwel Awtol XII, Aighúúghúl Fangalóól Falúw.

a) Esoor mellól lliiwel kkaal kka ebwe anngówa appleúghúlúgh kka ayoora Agosto 4, 1995.

b) LLól ráálil ye e alléghéól lliiwel kka llol Awtol XII, tálil (2) nge ebwe alégh toowowul.

c) LLól ráálilye e alléghéól lliiwel kka llól Awtol XII tálil (3) tálil (4) me tálil (5), nge ebwe alligh toowowul.

d) LLól ráálil ye e alléghéól lliiwel kka llól Awtol XII tálil (6) nge ebwe aweteweti alongal mwirimwiril aweewe, ikka essóów ssiiwel ngáre aa atotooolong.

Siiwel Seigh Me Eluuw #13
Siiwel Sáangi Fasúl Awtol 15: Abwungubwung:

Táilil 13: Táilil yeel nge e efféetá. Mellól Constitutóón ul 1976 nge eyoor Táilil 13 reel abwungubwung. Llól siiwel kka 1985 ngeraa amumwéylo Táilil 13 bwe aa toolong llól eew awtol. Aa bual sefáálelo fasúl, leliyeel, nge awtol 15 aa atottorowow. Bweletáál iye e aitiwowa yaal angaam lemelem (gubenko) fengál me iil me saam nge e fféetá.

Táilil 13(a) Atotoowow mille "essóbw abwós" (free) bwe ekweayooraa abwós ngáre efil.

Táilil 1 (a) nge aa atotoowow E ayooraa:

Alongeer aramasal Marianas nge eyoor yaar wel bwe rebwe meleitey nge essobw abwós, fil (debi) me meleiteyil towap me abwungubwung kka e llang sáangi (12) igha e mwet sáangi allégh. Mwóghutughut (sistemaal) abwungubwung nge ebwe ayooraa tool me llangal abwungubwung ayoor bwal akkáaw tappal akkabwung (treening) ebwe ghi aweeey fischiiy milikka tipeer towap igha rebwe toori meeta schéschéél aghatchúl aramas. Mwoghulughutul abwungubwung nge ayoorara alillis me effél ngáliir atsl meleitey reel rebwe ghuleey ifa me iya toor affata meta toowuur, aghuleey ngálfir meeta bwe rebwe ghi aschooscho me meeta ipital abwungubwung. Mwógtutughutul abwungubwung nge ebwe ghuleey bwe rese weewe fengal masamaseer aramas reel mwóghutughutuur kkor nge rebwe ayooraa aweeel yaar kkepas aramas towap reel ammwelil kkoor.

Táilil 13 (b): Ayooraa Samwoolul Bwulasiyool abwungubwung iye fiiyal Sówlemelem.

Fasúl awtol 15, Táilil 1 (a) aa atotoowu Eayooraa:

Lemelem meleiteyil towap elementary me secondary mellól Commonwealth nge ebwe to ngáli Samwoolul Bwulasiyool Abwungubwung iye filiyeeer mwiischil Abwungubwun (Board of Education). Mwiisch allégh me bwal lemeli mwóghutughutul abwungubwung sáangi Samwool (Superintendent). Akkáaw meeta reel mwoghulughut me lemelem nge efaisúl schagh toowowul mellól allégh.

Awtol 3, Táilil 13 Abwungubwung: Abwungubwung nge yaar angaang lemelemil Commonwealth fengál me iil me saam igha rebwe tipiyééw.

a) Abwúngúbwúng nge eghi fil (debi) ngáliir atte agoor raghiir fengál me llangal abwungubwung igha e mwetto mereel allégh.

b) Allégh me mwóghutughutul meeiteyil towap eweewe schagh elementary me secondary mellól Commonwealth bwe ebwe lo ngáli Samwoolul Bwulaasiyool abwungubung iye filiyal sówlemelem, sáangi angúngúyeer sówbwung (senate). Samwoolul Bwulassiyoo yeel nge ebwe lo llól Commonwealth limoow (5) ráágh. Akkáaw llangal meeta ghuleeyal (qualifications) me abwóssul nge rebwe attabweey ailééwal allégh. Bwunguyal yaae lo llól Bwunlaasiyo nge epwal weer schagh aramas kka rebwal filiir.

Táilil 13(c): E fféetá milleel. Ayoora ffilil mwiisch iye ebwe limmal (5) aramas kka rebwe angaang faawu (4) ráágh. Mwiisch yed nge rebwe filiir. Ngáre eyoor igha esóór aramasal (vacancy) nge aramas ye eghi llang yaal booto igha aramas re ffil nge ebwe toolong. AlughEulugh yeel ngEaliir mwiischil iimwal meleitey nge ebwe alléghéló llól seigh (10) ráágh mmwal igha schóól fféerúl allégh emmwel rebwe liwili.

Fasúl awtol 15, Táilil 1 (c) me Táilil 1 (d) iye eghil ngáli Mwiischil Abwungunaung mellól Commonwealth nge aa atoowow. Llól táilil yeel nge aa toolong:

c) llól Mwiischil Abwungubwung nge ekwe yoor limmal (5) aramas, iye filiyeer towap esóór kkawut reel, ffeer kkal, eschaly wullól aiyéwál bwuleyil ffil eschay mellól aiuwwal keliyel ffil. Aramas kka re filiir nge rebwe angaang faawu ráágh ighile schagh bwungiyal yaar angang mesammwal mwiisch reel rebwe draw lots bwe elesey rebwe angaang faawu ráágh nge ruuschay nuwoow ráágh. Sówlemelem ebwe filiireeschay aramas bwe rewal toolong llól mwiisch yeel. Eschay nge ebwe tooto mellól emwal meleitey kka saabw yaar towap. Eschay nge ebwe toowow faal iteer schóól afal (teachers) eschay nge atele meleiteyil towap (Public School Student). Aramas kkaal nge ebwe bwélétá yaar angaang aruwoowal luunis, llól maram ye eneero mwiril igha eyoor ffil sáangiir towap igha re filiir.

d) Aramasal mwiisch yeel nge bwe mmwelil ffil (vote) mellól Commonwealth, ruweigh me limoow ráághil, nge ekke lo Commonwealth limoow ráágh mmwel igha re fili. Lálááyil me bwungiyal igha ebwe lo llól Commonwealth nge abwe toowow mereel allegh.

Fasúl Awtol 15(e) iye e ayoora alúghúlúghúl selaapi (budget) ngáli imwal meleiteyil towap nge aa atotoowow. Fasúl Awtol 5(e) nge e ayoora: Lemelemil mwóghutughutul iimwal meleiteyil towap nge abwe yoor alughúlúghúl selaapi eew ráágh (annual budget) iye essóbw ghitighiitútiw faal seigh me limoow ilet (15%) sáangi llapal relapiil Commonwealth. Ailetil selaapi yeel nge ressóbw yááli ngáli bwal akkááw meeta iwe ikka lussul llól eew ráágh nge emmwel schagh rebwe yááli ngáli eew.

Táilil 13(d): Ayoora selaapiyal afal (nge saabw ngáli lemelem me CIP) iye rebwe ngalleeey ghal eew iimwal meleitey (afal) reel ghal llapeer atel meleitey.

c) Lemelem me akkabwungmellól iimwal meleiteyil towap elementary me secondary mellól Commonwealth nge elo ngáli mwiisch kka refiliir me ghal llól bwuleil ffil (senatorial district). Mellól mwiisch nge ebwe yoor limmal aramas iye rebwe angaang faawu ráágh. Aramasal mwiisch yeel nge ebwe aramasal United States emmwel ebwe ffil (vote) llól Commonwealth aramasal bwuley la refili meiyee me ruweigh me limoow ráághil. Reel ffil nge essoow yor kkubwut. Ngáre eyoor vacancy nge ebwe yoorolong aramasal llól eliigh rál nge ebwe aramas ye e llang yaal booto igha refili, ngáre esóór nge mwiisch kkaal rebwe ffil aramas ye e lap ghuleeyal. Ngáre eyoor eluuw, ngáre párelo vacancies kka eyoor igha aa esóbwolong yaar angaang schookkewe nge ebwe yoor ffil reel ebwe, yoorolong aramas llól vacancy kkaal llól eliigh rál sáangi Bwángiir Schóól Bwulaasiyol ffil, mellól Commonwealth. Ngáre ghitigiit sani essóbw reel bwungiyal (term) angaang nge Samwoolul Abwungubwung ebwe toolong llól (c) nge ebwe alléghéló llól scigh ráágh sangi igha towap re filiir schóól mesammwal mwiischul abwungubwung me seigh ráágh mwirilóló efaisúl schagh aitiyalwaw allegh.

d) Schóól fféerúl allégh rebwe ayoora selaapiyal eew ráágh reel afal ngáli elementary me secondary. Ailetil selaapi kkaal nge ebwe mwet ngáli alongal iimwal afal reel llapeer atel meleitey ngáre eyoor alúghúlúghúl sáangi Samwoolul abwungubwung igha ebwe atabweey alongal akkule kka llól Commonwealth.

Táílil 13(e): Ayoora akkabwung kka e llang sáangi 12 gróodo me úmweylóól tappal afal kkaal bwe board of regents rebwe lemélil.

e) Afal kka e llang sáangi 12 gróoto, afal kka yaar tuufey kka rese meleitey leghikkitiir, afalafalil milikka re angafil llól (vocational) nge ebwe yoor mellól imwal afal kka ee llang sáangi 12 gróodo mellól Commonwealth iye ebwe tabweey yaar ttchang me schowareer aramasal efaisul schagh igha e toowow mellól allégh. Ebwe yoor ailetil selaapil eew ráágh ngáli tappal afalafal kkaal efaisúl schagh toowowul mellól allégh. Tappal afalafal kkaal nge board of regents rebwe lemeli iye ebwe ghal yoor nge essóbw weewe fengál me filiiyal Sówlemelem sáangi yaar ffél Sówbwung (Senate) nge rebwe úmweyló schagh, efaisúl schagh toowowul mellól allégh. Mwóghutughutul board of regents reel akkááw meeta yaar angaang reel lemelemil iimwal afalafal kka e llang sáangi 12 gróodo nge rebwe atabweey schagh efaisul igha e toowow mellól allégh.

Fasúl Awtol 15, Táílil 2 reel afalafal kka e llangeló mmwal 12 gróodo nge aa atotoowow. Aa ayoora:

Táílil Mwóghutughut (Transitional) Me Akkááw

Táílil 2: Afalafal Kka Ngáliir Tuufey me Fóschofósch:

Táílil 2: Mwóghutughut reel atabwel Awtol III

Ráráál Schuulapal Executive.

a) Schóól ffééfúl Allégh nge rebwe ayoora allégh ye ebwe yoor Northern Marianas College nge presidenti yeel nge filiiyer Board of Regents. Board of Regents mwo nge Sówlemelem ebwe filiiir nge essóbw weewe fengál bwungiyal yaar angaang rebwe úmweyló schagh reel mwoghutughutughutul yaar lemelem me rebwe fféer allégh kka e fil ngáli afalafal kka e llang mellól Commonwealth of the Northern Mariana Islands. Mwóghutughutul schulapal board of regents reel bwal akkááw yaar angaang nge ebwal faisúl schagh toowowul mellól allégh.

a) Táílil 13: Abwúngúbwúng
1) Mwiischil Abwungubwung kka ighila nge rebwe mwóghutughut schagh reel bwangiir yaar angaang mille yaal tooto aruwoowal Luunis wóól Eneero 1998 igha ebwele akkayúúló.

b) Yall angaang college nge ebwe ayoora tappal akkabwung ye llang me foschofosch ngáliir tuufey reel ebwe gatch malaweer fengál me bwal ghatchúl Commonwealth ppagh. Elo ngáli college bwe ebwe ayoora tappal afalafal kka e llang, foschofosch, ikka re angaf!! llól meikka professional ngáliir aramasal Commonwealth.

2) Aramaasal (membro) mwiisch yeel nge towap rebwe filiiir wóól Nobembre 1997 nge ebwe bweleta yaar angaang aruwoowal Lunis, Eneero 1998. Aramas kka re tuutá llól mwiisch ye ighila nge emmwel schagh repwal fattabw sefáál bwe rebwe fitilong llól mwiisch yeel.

c) College nge ebwe alúghúlúghúúw bwe ebwe yoor selaapiyal eew ráágh iye essóbw ghitichit sáangi eew ilet sáangi selaapi kka ekke toolong Commonwealth. Ailetil selaapi kkaal nge ese mmwel rebwe yááli ngáli akkááw meeta nge milikka e lussutiw llól ráágh laal nge epwal aileteló.

3) Llól ngáre mwiril aruwoowal Luunis wóól Eneero 1998 nge Sówlemelem ebwe ffil Samwoolul Bwulaaiyool Abwungubwung igha ebwe atabweey lliiwel kkaal. Llól aruwoowal Luunis wóól Eneero 1998, nge ebwele akkayúúló Bwulasyool Commissioner-il abwungubwung. Ráállil igha e alléghéló lliiwel kkaal, nge Sówlemelem ebwe fili iyo ye ebwe angaang fengál me (Commissioner) bwe ebwe aléghélégh mwóghutughut.

4) Sówlemelem emmwel schaghebwe fili scagh Commissioner ye ighila bwe bwal ii scagh Secretary me iyo ye ebwal lap ghuleeyal. Milikka e fil reel meeta kka Commissioner-il Abwungubwung ebwe ghuleey nge elo llól Táílil ye 13 nge eyoor ngáli Secretaryil Abwungubwung.

5) Imwal Meleitey kka ighila; principal, schóól afal, me schóól angaang: Alongal alléghúl afal kka ighila reel mwóghutughutul abwungubwung nge epwal lóffósch scagh igha eyoor sáangi Awtol III, Táílil 13, igha e ghol (weewe) fengál me Awtol ye III, Táílil 13 me Táílil 16.

Siiwel Seigh Me Faawu #14
Siiwel Mellól Awtol 14: Schówaral Falúw

Tálil 1: Atowowu tapalal kkepas ye "reference to the United States law" mellól alléghúl Ameerika i ye ekke aweweey iya tool Commonwealth reel schówaral falúw me sáát.

Tálil 2: Atowowu mille e aweweey reel Ghalaghaal, bwe iye aa lo llól Awtol 11, Tálil 6(b) iye e lootiw bwe aisiisil esóór mwutchúlóól bwe yaar towap. Tálil yeel nge ebwal toolong falúw kka esóór aramasal.

Tálil 3: Esóór Siiwel

Tálil 4: Ayoora ngáli bwulasyool lemeleml sóóbw ngáre bwuleey limoow ilet sangi ebwughúw mellól selaapi kka e téé sáangi schówaral Commonwealth, iye weewe fengál schagh wóól ngáre faal falúw. Milleel nge e fféetá.

Tálil 1: Schówaral Sáát: Schówaral sáát kka bwáliiló Commonwealth ighila nge rebwe lemeli, limiti me aghatchu bwe ghatchúur aramasal.

Tálil 2: Falúw Kka Esóór Aramasal: Falúw kka Maug, Uracas, Asuncion, Guguan me falúw kka elo llól allégh bwe rebwe aghatchú ngáre schówaral falúw reer malyaliyal walawal me meeta kka eyoor leyil wal.

Tálil 3: Bwuleey me Schówar Kka Eyoór Urwowul (bweletáál) me Ipital: Bwuleey kka elo ngáre eghe auscheey ngáli kkoor me urwowuur aramasal Marianas nge rebwe aisiisa ngáre yaar towap nge abwe toolong llól.

Tálil 4: Schówar Kka Eyoór Welefalúw: Faay, schaal, ppwel me schówaral falúw kka elo eweewe schagh wóól me faal falúw nge schóól fféeril allégh mille rebwe isáli ngáre ghatchúur aramas towap.

Tálil 5: Abwóóssul Me Méeel: Abwóóssul me méel schówar kkaal nge rebwe abwóóssuw ngáli Commonwealth limoow ilet sáangi ebwughúw.

Siiwel Seigh Me Limoow #15
Siiwel Mellól Fasúl Awtol 21: Ukkurul Selaapi

Awtol 15: Reel ukkurul selaapi igha ese mmwel, ighile schagh aramasal llól bwuleeyil ffil re fili me tipáli bwe ebwe yoor mellól bwuleyiir. (Siiwel yeel nge fasúl Awtol 21, igha re siiweli peighil igha schóól fféerúl allégh re angúungúw bwe ebwe yoor.

Fasúl Awtol 15 reel abwungubwung ne aa atotoowow. Aa siiwel bwe aa atotoolong Awtol 3, Tálil 13.

Awtol XV: Ukkurul Selaapi: Mille ukkurul selaapi (gambling) nge ese mmwel ebwe yoor llól Commonwealth nge emmwel schagh bwe ebwe yoor llól bwuleeyil ffil ngáre towlap re tingóór me fili nge ebwe ruwoow ilet mellól eluuw (2/3) igha re fili. Awtol yeel nge ese bwal atabweey fféer ye esóór ukkurul selaapi mellól Commonwealth igha e bwung sáangi allégh Unniyo 5, 1995.

Siiwel Seigh Me Oloow #16
Siiwel Mellól Fasúl Awtol 20: Alillisi Towlap
(Civil Services)

Tálil 16: Efféetá millleel. Mellól Alléghúl Falúw (constitution) 1976 nge eyoor, Tálil 16 nge raa aúmwéyló llól Awtol 20.

Tálil 16(b): A ffataawow bwe alillisi towlap nge re toolong alongeer aramas kka re angaang ngáli lemeleemil Commonwealth nge ese toolong milikka eluuw 1. Samwool kka re filiir; 2. angaang kka aitiiyalwow Constitution; me 3. ikka schóól fféerúl allégh re féerú.

Tálil 16(c): Ngalleey alillisi towlap bwe ebwe aweweey angaang kka ebwe yoor sássáril abwóós mellól.

Tálil 16: Alillisi Towlap:

a) Alillisi towlap nge re toolong alongeer aramas kka rekke angaang ngáli lemeleemil Commonwealth nge rebwal kke abwóssuur nge saabw aramas kka Sówlemelem e filiir faal constitution me aitiiyal allégh ngáre meikka official personal staff positions. Alillisi towlap nge essóbw yoor kkabwut mellól me ebwe úúmweyló schagh. Umwuumwul me sássáril (promotion) nge rebwe tabweey mwóghutughutul merit igha re ghuleey bwe aramas igha re amwuri fischiiy nge eghatch yaal angaang.

b) Iyeey nge aa yoor alillisi Towlap iyeebwe fféer, lemeli me aweweey sáangi bwangil allégh me mwóghutughutul alillisi towlap. Schuulap yeel nge ebwe yoor limmal (5) aramas kka filiial Sówlemelem sáangi angúngúúr Sówbwung (Senate). Chal eschay meleyiir nge ebwe ghal toowow mellól ghal bwuleeyil ffil, me ese kke angaang ngáli lemelem. Akkááw ghuleyeer ngáre qualification me compensation nge rebwe angaang limoow (5) ráágh nge ebwe ghal akkaúúló eew nge emmwel schagh rebwe atoowow ngáre eyoor meeta e féerú.

c) Alillisi towlap nge ebwe ayooraweewe ngáli alongal pusisiyoon kka elo faal, nge saabw angaang kka elo ngáli lemelem. Alillisi yeel nge ebwe ayooraweewe allégh reel abwóssuur aramas kka re angaang me atolongeey reer schóól fféerúl allégh sáangi allégh kkaal. Schóól fféerúl allégh nge emmwel schagh rebwe anúungú, asefááli me ngáre atetiweey abwóós me ngáre fféerú meeta kka emmwel reel abwóós kkaal.

Táíl Mwóghutughut (Transitional) Me Akkááw

Fasúl Awtol 20, Táíl I reel Alillisil Towlap nge aa atotoowow. E ayoorá:

Táíl 1: Alillisil Towlap: Schóól fféerúl allégh ebwe ayoorá alillisil towlap ye ebwe úmwéyló iye ebwe ayoorá me lemeli alléghuriir aramas kka rekke angaang llól lemelemil Commonwealth. Llól mwiisch yeel nge ebwe yoor fisimal aramas filiial Sówlemelem sáangi angúngúyeer Sówbwung nge ghal eschay meleyiir nge ebwe ghal kkayúúló eew ráágh, eschay nge ebwe lóffósch ngáli faawu ráágh iye rebwe weewe fengál me Sówlemelem. Aramasal mwiisch yeel nge rebwe atowowur schagh ngáre eyoor. Bwángiir mwiisch yeel nge ebwal téé ngáli akkááw saabw ikka schagh filiial Sówlemelem reel ráráál executive, legislative me judicial. Akkááw nge ebwe toowow mellól allégh, me alillisil towlap schagh mille ebwe yoor bwangi sáangi allégh reel ebwe liwili pusisiyoon kkaal. Appointment me promotion mellól alillisil towlap nge ebwe tabweey merit ngáre re ghuleey bwe e gatch aramas we.

Mwóghutul. Ngáre aa alléghéló nge elo ngáli Sówlemelem bwe aweweer ráághil yaar angaang aramasal mwiisch yeel iye eschay meleyir nge ebwe weewe fengál bwungiyal aal angaang me Sówlemelem nge eschay ebwe toowow Eneero llól ráágh kka 1986, 1987, 1988, 1989, 1990 me 1991.

Iit: Ital Awtol 17 age ebwe siiweló "Code of Ethis" ngál "Ethical Standard" bwe ebwe bwááló kkepas ye e toowow mellól alléghúl falúw (Constitution).

Awtol 17 reel ethical standard nge alongeer schóól angaang resobw yáali yaar pusisiyoon reel efféer nngóu (Fasúl Awtol 19 nge aa lliiwel sefáál)

Fasúl Awtol 17 Akkapalal Angaany nge aa nweteló llól Awtol 19, Táíl 1.

Iit: Ital Awtol 18 nge aalliiwel bwe ebwe toolong tipiyéew (mutual consent)

Táíl 2: Mwóghut Reel Rebwe Tabweey Awtol III Raráál Executive.

b) Táíl 16: Alillisil Towlap

1. Bwungiyal yaar angaang schóól mwiischil alillisil towlap nge essóbw attabweey siiwel kka faal Táíl 16. Mesammwal me aruwoowal term kka ebwe akkaúúló nge ebwe ayooratá pusisiyoon kka ese mmwel aramas kka llól mwiisch sáangi fisimal ráágh teetiwl limmal igha bwungiyal kkaal. Bwungiyal yaar angaang aramas kka relláál toolong nge limoow ráágh iya ailéewal Táíl ye 16.

2. Ghitighiitiwel llapal aramasal alillisil towlap nge essóbw aschottcha tipeer schóól fféerúl alléghúl Luuta, Tchúlúyól, Refaluwasch me amwéyút aramas. Igha mwiisch yeel e téé sáangi fisuuw pusisiyoon mwettiw limoow nge mamaawal requirements epwal lo schagh.

3. Pusisiyoon kka schóól fféerúl allégh re aitiwow bwe ese lo faal alillisil towlap nge elo ngáre professional, mangerial, educational, overseas, ngáre angaang kka re filiir aramasal nge ebwe úmwéy sáangi lemelemil alillisil towlap igha e alléghéló siiwel yeel. Esóór bwángil alillisil towlap reel angaang me ngáre pusisiyoon kkaal.

4. Pusisiyoon kka schóól fféerúl allégh me alillisil towlap raa iraaow ngáre elo llól alillisil towlap nge e úmwéyló yaal classification nge ebwe laisúl schagh mille yaal alillisil towlap e liwili.

5. Esóór mellól siiwel kkaal ebwe anngáwa appelúghúlúgh eyoor Agosto 4, 1995. Appelúghúlúgh kka ese toolong (exempt) igha esáál yoor mwo siiwel kkaal nge ebwal yoor schagh mamaawal mille yaal mwúchúló appelúghúlúgh we. Appelúghúlúghúl schóól angaang nge ese toolong llól nge elo llól alléghúl alillisil towlap.

Siiwel Seigh Me Fisuuw #17

Siiwel Mellól Awtol 19: Mwóghutughutul Aweewe (Code of Ethnic)

Awtol XVII: Mwóghutughutul Aweewe

Bwulasiyool towap nge bual public trust. Aramasal Commonwealth nge rebwe ghi aghatchú ufféruúur bwe rebwe awóóy fischiiir aramas me yarr wel resóbw yáali mamaawal yaal pusisiyoon reel ghatchúur schagh. Alongal raráál Bwulasiyool, lemelem nge rebwe alúghúlúghúw bwe rebwe attabweey aileewal allégh kkaal.

Awtol 18, Tálil 1:

Ateliweey llapal mákkil iit mellól tingór (petition) bwe ebwe Siiwel Awtol alligh sáangi sséghúr aramas kka re tingór sáangi limeigh ilet (50%) mwettiw eliigh ilet llól ebwughulu (30%) reer schóól ffil (voto). (Fasúl 'Awtol 18, Tálil 4 (a).

Awtol 18, fasúl Tálil 1 nge aa atotoowow bwe aa Siiwel Awtol 18 nge esóór lo. Fasul Tálil 1 e ayooora:

Tálil 1: Tingóral Siiwel.

Siiwel mellól Constitution yeel nge ebwe tingór sáangi constitutional convention, legislature me ngáre popúlar initiative.

Tálil 2: Essóbw yoor Constitutional Convention llól ruweigh me limoow ráágh (25) mille aal tooto ráágh ye 2021, Qitéwtaá llapal iteer aramas kka llól petition reel ebwe yoor Constitutional convention sáangi (25%) mwetta (30%) mereer aramas kka rekke boota. Atowowu miliwe ebwe yoor Constitutional Convention sáangi eew bwuleyil ffil (senatorial district). (Eliwili fasúl Tálil 2 (b).

Fasúl Tálil 3: Iye e ngalleer schóól efféerúl allégh bwe rebwe ayooora Constitutioal Convention nge aa atotoowow. E ayooora.

Tálil 3: Legislative

Initiative. Schóól fféerúl allégh sáangi eluww ilet mellól faawu boota meleyir membronge emmewl rebwe tingór bwe ebwe yoor Siiwel mellól Constitution. Siiwel kkaal ney essóbw toolong mille ebwe lap sáangi eew awtol Constitution. Fféerúl schóól allégh faal talil yeel nge ese mmewl Sówlemelem ebwe asefáále (voto).

Siiwel Seigh Me Waluww #18 Siiwel IIól Awtol 18: Siiwelil Awtol allégh.

'Awtol XVIII: Siiwelil Awtol Allégh Me Tipiyeew (Mutual Consent)

Tálil 1: Siiwel Ngáre Rességh Aramas KKa Re Tingór

Aramas nge emmwel schagh rebwe tingór bwe ebwe yoor siiwel. Llól tingór nge ebwe toolong alongal meeta kka ebwe siiwel. Mellól tingór (petition) nge ebwe yoor eliigh ilet llól ebwughuw (30%) iit kka e iischitiw reer aramas kka emmwel rebwe effil (veto) mellól Commonwealth me ruweigh me limoow ilet llól ebwughuw (25%) sáangiir aramasal bwuleyil ffil.

Tálil 2: Siiwel Mereer Constitutional Convention.

Ebwe yoor tingór petition ngáliir aramas kka re ghal ffil (voto) reel aiyegh ye "Ebwe yoor Constitutional Convention bwe rebwe eféer siiwel mellól ówtol Constitution?" Llól king@or yeel ne ebwe yoor eliigh ilet llól ebwughuw iiteer aramas kka rekke boota mellól Commonwealth me ruweigh me limoow ilet llól ebwughuw iteer aramas kka relo llól ghal bwuleyil ffil. Essóbw yoor tappal tingór yeel mille yaal tooto raagh ye 2021.

Táílil 3: Ayoora tipiyeev reel Siiwel kka llól Covenant nge ebwe mmwel sáangiir schóól efféerúíl allégh alu ghúlúghúyál Sówlemelem me tipeer aramas e ffeetá milleel.

Táílil 4 (a): Elo ngáli Attorney General bwe ebwe alúghúlúghúúw bwe esóór meeta ngów igha eyoor Siiwel mellól Constitution meikka rese liwilil. Fasúl Táílil 4 (b) milleel.

Táílil 4 (b): Atotoolong bwe yoor ffil reel Siiwel kka e muet ngáliir schóól ffil (voters) llól tiweigh rál mwiriligha Attorney General e Alléghúúwól nge Siiwel kkaal ebw yoor (60%) aramas re fili. (E liwili fasul Táílil 4 (b) me Táílil 5 (b)).

Fasul Táílil 2 (a) iye e ngálleer schóól fféerúíl ayoora Constitutional Convention nge aa atotoowow E ayoora. Schóól allégh, sáangi igha e lap botáliiyeer nge rebwe atowoww aiyegh ye "Ngáre ebwe" yoor Constitutional Convention? ngatiir aramas bwe rebwe botááli. Schóól allégh me ngáre Sówlemelem ngere esóór meeta schóól allégh re féerú nge ebwe isáli ngáliir aramas aiyegh yeel, bwe ebwe botááli essobw seigh ráágh igha e atotoolong aiyegh yeel efaisúl schagh igha e toowow mellól allegh. Mwóghutughutuur schóól efféerúíl allégh nge ease mmwel Sówlemelem ebwe asefaal.

Táílil 4 (c): Ngáre aramas kka re bota re tipáli bwe ebwe yoor Constitutional Convention igha ességh aramas kka re fili nge schóól allégh rebwele ayoora tyeelágh faal allégh kka: ebwe yoor ffil: esóór assamwool ye re fili nge emmwel ebwe faltabw; convention yeel ebwe ayoora alléghúl. Siiwel kka re féerú nge ebwe mwet ngáliir aramas (voters) bwe rebwe botááli tiweigh rál sáangi igha e rességh aramas kka re botááli (ighúle schagh alleghul convention ebwal alaplóy mille majority). (E schu me liwili fasúl Táílil 2 (b), Táílil 2 (c), 2 (d) me 5 (b)).

Táílil 4 (d): Ngáre aramas re tipáli Siiwel kka llól Constitution nge kkáyil alléghéló e ffeetá milleel.

Táílil 3: Tipiyeev: Tiip sáangi lemelemil Commonwealth reel Siiwel kka llól Covenant bwe ebwe ayoora Commonwealth of the Northern Mariana Islands igha ebwe schuu ngáli Ameerika nge elp llól Táílil 105 mellól Covenant nge rebwe aghuleey ngáli Ameerika nge bwe toolong Commonwealth mwiril igha Siiwel kka llól Covenant aa alléghélo llól oleigh rál nge eyoor eluww mellól faaww booto sáangiir schóól allégh arongorongol towlap me ghuleey meeta tipal Amerika, álléghúyál Sówlemelem, me aramas retipáli sáangi aileewal Táílil 4 mellól Awtol yeel. Ngáre esóór meeta schóól allégh reféeru llól aleigh ral nge ebwele alleyhélo Siiwel kkaal.

Táílil 4: Aléghélgh.

a) Tingórol Siiwel mellól Covenant nge ebwe mivet ngáli attorney general bwe ebwe alúghúlúghúúw bwe ngáre re angúngúúw Awtol kkaal esóór magówal meikka ese Siiwel.

b) Tingórol Siiwel mellól constitution ngáre covenant nge aa allégh mereel Attorney General nge ebw mmwet ngáliir schóól ffil bwe rebwe angúngúúw ngáre fili llól tiweigh rál sáangi igha e alléghéló tingór yeel ngáre eyoor, eew botasiyoon nge obeigh ilet mellól Bebwúnghuw aramas re fili.

c) Ngáre aramas re tipáli bwe ebwe yoor Constitutional Convention nge schóól allegh rebwele ayoor iyéelagh ye ebwe ayoora alléghúl. Llapal aramas kka rebwe lo llól convention nge ebwe weewe fengal me llapeer schóól allégh. Ésóór aramas ye re filiilong llól eew bwulaasiyo emmwel ebwe delegat. Delegate il convention nge aramas rebwe filiir. Siiwel kka llól constitution ikka schóól convention re féerú nge rebwe ngalleer aramas bwe rebwe botááli ngáre ayoor botasiyoon tiweigh rál sáangi igha e aíuto convention me ngáre allégh e ira bwe ebwe yoor botasiyoon nge ebwe alleghéló ngáre reségh aramas kka re botááli me ngáre ebwal yoor akkááw tipal convention.

d) Ngáre aramasal Commonwealth Siiwel kka llól Awtol constitution nge ebwe kkáyil alléghéló schagh.

Iit: Fasúl Ital Awtol 22 nge aa siiwel sáangi
"Official Seal Ghalleera Me Kkepas" ngáli
"Schuufengal Mellól Commonwealth"

Siiwel Seigh, Me Tiwoow #19
Siiwel Mellól Awtol 17: Akkapalal Angaang Me Fasúl
Awtol 22: Official Seal, Ggalleera Me Kkepas.

Awtol XIX: Schuufengál Mellól Commonwealth

Táílil 1: Esóór Iliiwel (Fasúl Awtol 17, Táílil 1)

Táílil 1: Akkapalal Angaang:

Alongeer membrool schóól fféerúl allégh, Samwool me schóól angaangil lemelemil Commonwealth me bwal ráráál igha rebwe angaang llól Bwulaasiyo nge rebwe yááli akkapal yeel:

I akkapaló bwe ibwe tepengi me afálliy Constitution me alongal alleghúl Commonwealth mellól Téél Marianas Covenant iga ebwe ayoora Commonwealth of the Northern Mariana Islands me schuw ngáli Amerika alongal akkuléé yal Constitution me alléghúl Ameerika, bwe ibwe ghi aschooscho llól yááy angaang (Luugh ebwe alisiyáy).

Táílil 2: Ráágh ye "1978" nge aa Iliiwel ngáli "Official Seal". Alúl sátil Marianas iye arawraw nge a toolong llól seal (Fasúl Awtol 22, Táílil 1)

Táílil 2: Official Seal (Sampuul Commonwealth)

Official Seal - il Commonwealth ige e fawulurel nge eweey alúl sátil Marianas iye arawraw elo luughal efay fúú wóól fayúl teegha, nge mwáár e bwáliiló éye eyoor wóól langilang, seyúr, teibwo me angagha nge lúghúluwow nge kkepas ye "Commonwealth of the Mariana Islands" me "1978".

Táílil 3: Esóór Iliiwel (Fasúl Awtol 22, Táílil 2).

Táílil 3: Ghaleraal Commonwealth

Ghaleraal Commonwealth nge ebwe yoor ruwoow peighil alúl ye arauraw, efay fúú lughulap nge elo wóól fayúl teegha nge mwáár e bwáliilo. Llapal ghaleera nge ebw attabweey schagh ailééwal allégh.

Táílil 4: Esóór (Fasúl Awtol 22, Táílil 3)

Táílil 4: Kkपाल Commonwealth

Kkepasal Commonwealth kka ebwe allégh nge Remeraalis, Refaluwasch me Amerikóónu nge sówállégh rebwe alléghú. Sówállégh repwal ayoora mille llól alongal schéél tiliigh (dokumento) nge ebwe alongal yoor eew tappal kkepas. Táílil yeel nge schóól judicial ressobw pwal amwuri.

Táílil 5: E apasaawow bwe Seipel mille capital Commonwealth (E fféétá milleel).

Táílil 5: Capital: Seipe nge ebwe lo bwe Capital-ul Commonwealth.

Fasúl Awtol 19 nge aa Iliiwel peighi bwe aa Awtol 17.

Táílil Mwóghutughut (Transitional) Me Akkááw

Táílil 8: Mwóghutughut

a) Ighile schaghe toowow mellól Táílil yeel, siiwel mellól ówtol alléghúl Constitution nge ebwe alléghló igha schagh aramas re botááli.

b) Allégh kke e aléghélegh mellól Commonwealth mmwal rááílil la ebwe alléghéló siiwel kka awtol constitution igha e ghol fengal me siiwel kka llól nge ebwe aléghélegh mille yaal looto aighúghúl siiwel me ngáre asefáái.

c) Alongal Siiwel kka feerúyeer schóól Convention nge aa mwet ngaliir aramas bwe rebwe botááli igha liwiliyeer sówallégh iye eweewe fengál nge liwiliiló Siiwel kka e toolong mereer sówallégh igha re botááli reel llapal bota kka e toolong. Sówallégh nge esemmwel rebwe fféér allégh ye ese weewe fengál me akkúle kkaal me ngáre anngówa yaar wel aramas igha rebwe botááli Siiwel kka férúyeer schóól convention. Esóór Siiwel mellól Constitution kka ebwe mwet ngáliir aramas bwe rebwe botááli Nobembre 1995 reel botasion, iye schagh House Legislative 9-1 mille yaar towap mángiiy ngále e schiwel eyoor schagh bwangiir Sów allégh.

d) Mwóghutughut kkaal nge ebwe alléghéló schagh mille yaal tooto aighúúghúl. Faal eew llól eew raagh nge Attorney General ebwe amwuri fischiiy mwoghulughut kkaal nge a alúghúlúghúúw Sówlemelem igha aa bwéletá. Alongal milikka aa alléghéló nge ebwe atotoowow mellól Tálil yeel nge essóbw atotoowow ngáre bwal aschuschuul Constitution. Attorney General mille ebwe atowowu yaal alighélégh llól simbwung (newspaper) igha e mwet fetál.